

♦ Druhá vlna v rómskych osadách. Ilustráciu vytvoril Juraj G. Mandel

Druhá vlna v marginalizovaných komunitách

Máme za sebou dve kolá plošného testovania (v niektorých lokalitách tri), ktoré nám priniesli zaujímavé dáta. Kým v prvej vlne sa hovorilo o rizikových rómskych lokalitách, ktoré mali byť hrozbou a časovou bombou pre spoločnosť, počas druhej vlny pandémie koronavírusu hovoríme o tom, že miera infekčnosti v nich kopíruje mieru infekčnosti majoritnej spoločnosti.

Kým v prvej vlne pandémie si Rómovia chodili pre dávky v hmotnej núdzi na poštu

pod dohľadom polície, v druhej vlne ich už polícia na poštách nestráži.

V prvej vlne boli pod prísnejším dohľadom vojakov počas dvoch vojenských operácií, v druhej vlne sa špecificky týmto lokalitám už nikto nevenoval. Na priebeh ochorenia, vyhľadávanie kontaktov a nastavovanie opatrení dohliadali pomáhajúce profesie, starostovia a regionálni hygienici.

Strach z Rómov ale vo viacerých lokalitách zostal. Aj v druhej vlne boli niektoré rómske časti miest regionálnymi hygienikmi uzatvo-

rené už pri pár pozitívnych nálezoch. O druhej vlne, riešeníach a opatreniach sme sa porozprávali so splnomocnenkyňou vlády SR pre rómske komunity A. Bučkovou.

Po uzávierke novín, 26. novembra 2020, prijala prezidentka Zuzana Čaputová v Prezidentskom paláci vojakov a vojačky, ktorí získali ocenenia v ankete Vojenský čin roka. Každoročne ju vyhlasuje minister obrany.

V kategórii Služba vlasti získala ocenenie rotná Ivana Krivošová, ktorá pracovala v marginalizovaných rómskych osadách,

kde väčšina zdravotníckeho personálu okresu Spišská Nová Ves odmietala poskytnúť pomoc pacientom. Zachránila život malého dieťaťa po tom, čo mu poskytla základnú zdravotnú starostlivosť a zabezpečila okamžitý transport do nemocnice.

Zistenie, že počas prvej vlny bola v časti Slovenska odmietaná zdravotná pomoc určitej skupine obyvateľstva, je skutočne mrazivé.

*Roman Čonka,
šéfredaktor Romano nevo ľil*

Košický samosprávny kraj využije podporu z iniciatívy EÚ pre menej rozvinuté regióny

Košice 11. novembra (TASR) – Košický samosprávny kraj sa stal súčasťou iniciatívy Catching-up regions, ktorou Európska komisia v spolupráci so Svetovou bankou pomáha menej rozvinutým regiónom. Iniciatíva pomôže kraju zlepšiť kvalitu stredného školstva, podporiť inovačné prostredie, zrýchliť investície či systémovo riešiť problémy marginalizovaných rómskych komunít. S realizáciou konkrétnych krokov by sa malo začať v januári budúceho roka.

Členstvo v iniciatíve je termínovo určené na jeden rok a je možné ho obnoviť, ak bude program ďalej pokračovať. V prípade, ak by iniciatíva nepokračovala, Košický samosprávny kraj bude môcť využívať výstupy od Svetovej banky pre svoje investičné zámery.

Vďaka iniciatíve pre tzv. dobiehajúce regióny má kraj možnosť zlepšiť aj integráciu skupín ohrozených chudobou alebo sociálnym vylúčením. V Košickom kraji je v rámci Slovenska najvyššie percento zastúpenia rómskych komunít v obciach. Zo 461 obcí žije rómska menšina až v 221 obciach.

„Vstúpiť do iniciatívy Catching-up regions sme sa pokúšali od roku 2018, no tento vstup blokovala vtedajšia vláda. Aj keď sme ukrátení o tento čas, najbližšie obdobie sa budeme snažiť využiť na maximum tak, aby sme zrealizovali kroky smerujúce k zlepšeniu kvality života v našom kraji. V Košickom kraji je až šesť najmenej rozvinutých okresov. Možností, kde môžeme investovať milióny eur z Bruselu, je preto viac než dosť. Našou prioritou bude okrem iného podpora vzdelávania na stredných školách, inovácií, ale aj zlepšenie podmienok marginalizovaných rómskych komunít,“ konštatoval predseda Košického samosprávneho kraja Rastislav Trnka.

Pre žiakov základných škôl pokračuje televízne vyučovanie

Bratislava (TASR) – Štátny pedagogický ústav v spolupráci s RTVS a neziskovou organizáciou Indícia spustilo od stredy 11. novembra opäť televízne vysielanie pre žiakov prvého stupňa základných škôl pod názvom Školský klub. V jesennom termíne od 11. novembra do 17. decembra bude nadväzovať na vysielanie z jarných mesiacov.

„Prerušenie vyučovania v školách v dôsledku epidemiologickej situácie v niektorých regiónoch viedlo k dočasnému prerušeniu vyučovania aj v triedach prvého stupňa. Televízne vysielanie je určené najmä tým deťom, ktoré sa nevedia zapojiť do dištančného vzdelávania s využitím digitálnych technológií. Má slúžiť ako pomoc a podpora pre žiakov, ich rodičov a učiteľov,“ objasnila riaditeľka Štátneho pedagogického ústavu Miroslava Hapalová.

Na vytvorení koncepcie a naplnení obsahu jednotlivých relácií pracovali odborníci školstva z celého Slovenska. Výsledkom sú vyučovacie hodiny, ktoré v danom predmete prepájajú všetky ročníky prvého stupňa. „Bežné témy z vyučovania sú rozšírené aj o osobnostný a sociálny rozvoj detí, environmentálnu a mediálnu výchovu. Rovnako sme do jednotlivých častí zaradili aj úlohy na rozvoj finančnej gramotnosti, či aktuálnu tému ochrany človeka a zdravia,“ popísal výber vzdelávacieho obsahu Peter Halák, riaditeľ neziskovej organizácie Indícia. Medzi zaradené témy rovnako patrí regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra. Deti sa oboznámia aj s mnohými regionálnymi zaujímavosťami. Postupne pribudne tlmočenie do posunkového jazyka pre nepočujúcich žiakov, ako aj vyučovanie niektorých tém v rómskom jazyku.

Stotisíc rúšok pre obce na Spiši, Gemeri, Horehroní a Liptove

Bratislava 9. novembra (TASR-OTS) – V priebehu októbra a novembra rozviezli zamestnanci holdingu ECO – INVESTMENT a. s. do obcí v Žilinskom, Prešovskom a Banskobystrickom kraji stotisíc ochranných tvárových masiek. Spoločnosť tak napĺňa svoju firemnú filozofiu pomáhať regiónom, v ktorých má svoje výrobné závody.

Na Gemeri spoločnosť spolupracuje s občianskym združením OAI-SR (Občianska Alternatívna Iniciatíva v SR), ktoré pomáha tým najchudobnejším rómskym osadám. „V regióne je viacero osád, ktorých obyvatelia žijú v absolútnej chudobe. Mnohí nemajú žiadne peniaze. Rodiny nemajú prístup k čistej vode, k základným potravinám, o hygienických potrebách ani nehovorím,“ povedal predseda združenia Vojtech Kőkény. Darované rúška tak putovali aj do špeciálnych základných škôl v Rimavskej Sobote, občianskemu združeniu Vienaľa či do krízového centra v Rimavskej Sobote.

Tréneri v škole majú zvýšiť záujem detí o šport

Bratislava 8. novembra (TASR) – Od januára má na vybraných základných školách odštartovať pilotná fáza projektu Tréneri v škole, ktorého cieľom je zážitkovým spôsobom výučby skvalitniť a zatriktívniť hodiny telesnej výchovy. „Žiaci sa zoznámia s viacerými druhmi športovo-pohybových aktivít a športovým náčiním prostredníctvom trénerov jednotlivých športov, ktorí budú spolupracovať na hodinách s učiteľom telesnej výchovy,“ spresnil splnomocnenec vlády SR pre mládež a šport Karol Kučera (OLANO), gestor projektu.

Upozornil i na to, že projekty by chceli využiť aj pri inklúzii detí z marginalizovaných rómskych komunít, spoluprácu Kučerovi ponúkla ďalšia vládna splnomocnenkyňa Andrea Bučková, ktorá sa venuje rómskym komunitám. „Verím, že už v pilotnom projekte sa objaví aj taká škola, ktorú navštevujú prevažne rómske deti,“ dodal vládny splnomocnenec pre mládež a šport.

A. Bučková: Nech je náš rómsky jazyk naďalej živým jazykom

Bratislava 5. novembra (TASR) – Nech je rómčina naďalej živým jazykom, ktorý sa odovzdáva v rodinách i školách a nech prispieva k pocitu hrdosti z príslušnosti k rómskej komunite. Splnomocnenkyňa

Obce s rómskymi komunitami môžu získať financie na boj s koronavírusom

Bratislava (RNL/TASR) – Splnomocnenkyňa vlády SR pre rómske komunity Andrea Bučková a poslanec Európskeho parlamentu Peter Pollák navštívili počas druhého kola celoplošného testovania obce Žehra, Jarovnice, Sabinov a Čirč, ktoré ležia v okresoch zaradených medzi najviac zasiahnuté šírením ochorenia Covid-19. Informovali o pláne pomoci pre obce s rómskymi komunitami v čase druhej vlny pandémie. Obaja ubezpečili starostov obcí a samosprávy, že Úrad splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity realizuje a vie poskytnúť adresnú a konkrétnu pomoc obciam a mestám.

„Získajú kvalitných terénnych asistentov a asistentky a krízové tímy, ktoré pomôžu pri mediácii, zabezpečovaní sanitácie alebo vody a hygieny. Vieme poskytnúť podpornú intervenciu v akejkoľvek forme aj obciam, ktoré už majú rôzne formy pomáhajúcej profesie – od materiálnej, napríklad cez vybavenie jednorazovým finančným prostriedkom určeným na ochranné pomôcky, dezinfekciu a všetko, čo samotná obec akútne potrebuje,“ uviedla splnomocnenkyňa vlády SR pre rómske komunity Andrea Bučková.

Pripravený je národný projekt Podpora činností zameraných na riešenie nepriaznivých situácií s ochorením Covid-19 v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít, do ktorého sa môže zapojiť 344 obcí. Zapojené obce dostanú podporu prostredníctvom financovania medzi terénnych asistentov, ktorí budú pracovať pre obec pri zabezpečovaní informovanosti, osvetu, zmierňovaní krízových situácií a zabezpečovaní materiálnej pomoci.

„Posledné mesiace sme intenzívne pracovali na príprave národného projektu, ktorý by bol cieľne zameraný na podporu obcí, v ktorých sú rómske komunity a sú vystavené šíreniu ochorenia Covid-19. Myšlienka, aby sme sa pustili do prípravy takéhoto projektu vznikla preto, aby sa ľudské kapacity a pomoc dostali do obcí, v ktorých nie sú žiadne pomáhajúce

a podporné profesie – terénni asistenti, asistenti osvetu zdravia, asistenti učiteľa a miestne občianske poriadkové služby a podobne. Pozyvám preto obce, aby sa zapojili do národného projektu Podpora činností zameraných na riešenie nepriaznivých situácií s ochorením Covid-19 v obciach s prítomnosťou MRK. Získajú kvalitných terénnych asistentov a asistentky a krízové tímy, ktoré pomôžu pri mediácii, zabezpečovaní sanitácie alebo vody a hygieny,“ informovala Bučková.

Do národného projektu sa môžu zapojiť obce, ktoré nemajú inú pomáhajúcu profesiu financovanú z európskych štrukturálnych a investičných fondov a sú uvedené v Atlase rómskych komunít z rokov 2013 a 2019. Pridanou hodnotou je, že taktiež ponúka podporu aj pre ostatné lokality nachádzajúce sa v Atlase rómskych komunít z rokov 2013 a 2019 a poskytnúť im metodickú a odbornú podporu od štyroch poradných expertných tímov a jednorazovú finančnú pomoc pri krízových situáciách.

„Osobne som spolupracoval pri príprave národného projektu Covid-19 v marginalizovaných rómskych komunitách. Mám skúsenosti s pôsobením v rámci krízových štábov na celoslovenskej, ale aj okresnej úrovni, bol som v obciach, ktoré sa borili s reálne veľkými problémami pri uzavretí komunít v apríli počas prvej vlny koronavírusu. Tento národný projekt považujem za vynikajúci nástroj na to, aby sa už neopakovali situ-

ácie z jari tohto roka. Oceňujem, že prináša efektívnu pomoc najmä pre obce, ktoré aktuálne nemajú k dispozícii pomáhajúce profesie. Vyzdvihol by som aj jeho pridanú hodnotu. Tou je najmä to, že nezábuda ani na obce, kde pôsobia terénni asistenti, miestne občianske poriadkové služby či asistenti zdravia a ponúka podporu aj týmto samosprávam,“ uviedol Peter Pollák, poslanec Európskeho parlamentu.

Obce, ktoré sa zapoja do zmieneného projektu získajú najmä podporu pri riešení krízových situácií v čase šírenia ochorenia Covid-19, možnosť vytvoriť pozíciu terénneho asistenta / asistentky a preplatenie mzdových nákladov vrátane odvodov do sociálnej a zdravotnej poisťovne, materiálno-technické zabezpečenie v prípade krízovej situácie (dezinfekcia, ochranné pomôcky, lieky), ale aj poskytnutie jednorazovej finančnej pomoci pri krízových situáciách na základe predloženia žiadosti a identifikovania potrieb danej lokality.

„Mnohým obciam vieme ponúknuť personálnu, odbornú, materiálno-technickú, ale aj akúkoľvek inú ďalšiu pomoc, ktorá bude potrebná na zvládnutie tejto pandémie v ktorejkoľvek osade na Slovensku. Verím, že to budeme mať pod kontrolou. Dnes sme oveľa pripravenejší, máme viac informácií a sme radi, že dnes vieme túto pomoc nacieliť priamo do tých lokalít, ktoré sú najviac postihnuté,“ dodal Pollák.

Podiel pozitívne testovaných na Covid-19 v rómskych komunitách sa pohybuje na úrovni pozitívnych prípadov v majorite

Bratislava 2. 11. 2020 (RNL/TS) – Účasť na celoplošnom testovaní na Covid-19 bola vysoká aj z radov obyvateľov žijúcich v rómskych komunitách. Testovanie potvrdilo, že rómske komunity sú na tom podobne ako ostatné časti obcí a miest. Úrad splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity nezaznamenal, že by v prostredí marginalizovaných rómskych komunít boli počty pozitívnych prípadov na Covid-19 vyššie ako v obciach, kde nie sú rómske komunity. Tento stav v rómskych komunitách je výsledkom disciplíny a zodpovednosti Rómov a Rómok, ktorí v nich žijú.

„Odmietam šírenie informácií, podľa ktorých sú rómske komunity priestorom šírenia ochorenia Covid-19. Takéto informácie prispievajú k posilňovaniu stigmatizácie Rómov a Rómok ako šíriteľov tohto ochorenia v spoločnosti. Regionálnym úradom verejného zdravotníctva a hlavnému hygienikovi som adresovala list, v ktorom som ich požiadala, aby pri nastavovaní opatrení v súvislosti s týmto

ochorením a prípadným izolovaním celých komunít brali do úvahy široký okruh faktorov a dbali na dodržiavanie ľudských práv týchto ľudí,“ povedala splnomocnenkyňa vlády Andrea Bučková.

Úrad splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity realizuje viaceré opatrenia na zamedzenie šírenia koronavírusu. Splnomocnenkyňa Andrea Bučková zriadila krízový tím, ktorého členovia monitorujú situáciu v rómskych komunitách a zúčastňujú sa zasadnutí krízových riadení na celoštátnej a regionálnej úrovni.

V obciach s rómskymi komunitami súčasne pôsobí 4 100 pomáhajúcich a podporných profesií – terénni sociálni pracovníci, asistenti osvetu zdravia, pracovníci komunitných centier, asistenti učiteľa a príslušníci miestnych občianskych poriadkových služieb. Súčasný stav šírenia ochorenia koronavírusu medzi obyvateľmi rómskych komunít je porovnateľný s majoritným prostredím aj vďaka pôsobeniu týchto profesijných skupín.

Splnomocnenkyňa Andrea Bučková: Postup hlavného hygienika bol v danom čase striktnější a neprihliadal na všetky aspekty života v komunitách

♦ Rómska lokalita v Prešove mala počas plošného testovania samostatné odberné miesto. Foto: R. Čonka

Počas prvej vlny boli karanténizované viaceré rómske lokality (Žebra, Krompachy, Bystrany). O uzatvorení lokalít rozhodujú hygienici podľa Plánu riešenia ochorenia Covid-19 v marginalizovaných rómskych komunitách, ktorý vydal hlavný hygienik SR ešte 2. apríla 2020. Pred druhou vlnou a počas nej boli opäť niektoré rómske lokality uzatvorené (Spišské Podhradie, ulica v Bánovciach nad Bebravou, Kasárenská ulica v Trenčíne). V týchto lokalitách bolo pred ich uzatvorením potvrdených len zopár pozitívnych prípadov. Dá sa takýmto opatreniam zo strany samospráv a hygienikov zabrániť? Pýtali sme sa splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity Andrey Bučkovéj.

V súvislosti s uzatváraním rómskych lokalít ste hygienikom zaslali list. Na čo ich upozorňujete?

List sa týkal najmä nášho odmietavého stanoviska k šíreniu informácií, podľa ktorých sú rómske komunity priestorom šírenia ochorenia Covid-19. Takéto informácie prispievajú k posilňovaniu stigmatizácie Rómov a Rómkov ako šíriteľov tohto ochorenia v spoločnosti. V liste som regionálnych hygienikov, hygieničky a hlavného hygienika požiadala, aby pri nastavovaní opatrení v súvislosti s týmto ochorením a prípadným izolovaním celých komunít brali do úvahy široký okruh faktorov a dbali na dodržiavanie ľudských práv týchto ľudí.

Ak sa pozrieme na obdobie prvej vlny a uzatváranie celých lokalít, dá sa s odstupom času

uvažovať nad tým, že vtedy prijaté opatrenia neboli primerané? Dnes upozorňujete na to, že podiel pozitívne testovaných je rovnaký ako u majoritnej spoločnosti. Počas prvej vlny to bolo tiež na rovnakej úrovni. Karanténizované obce nemali viac ako desať percent pozitívnych prípadov.

Je dôležité dbať na to a brať do úvahy odlišnú situáciu vývoja pandémie na začiatku roka a v súčasnosti. Postup hlavného hygienika pri uzavretí rómskych komunít bol v danom čase striktnější a neprihliadal na všetky aspekty života v komunitách. Nemôžeme tvrdiť, že počas prvej vlny bol podiel pozitívne testovaných na rovnakej úrovni, pretože až výsledky celoplošného testovania poukázali na to, že stav šírenia Covid-19 bol v rómskych komunitách porovnateľný so situáciou v majorite.

V prvej vlne sa hovorilo, že reprodukčné číslo Covid 19 v rómskych osadách je na čísle 20, kým vo väčšinovej spoločnosti je to číslo 1. Sme v druhej vlne. Stále platí v osadách také vysoké reprodukčné číslo šírenia vírusu?

Úrad splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity nemá k dispozícii celkové čísla o stave reprodukčného čísla šírenia koronavírusu vo všetkých rómskych komunitách. Preto sa k týmto čiastkovým údajom nebudeme bližšie vyjadrovať.

Plán hlavného hygienika v súvislosti s marginalizovanými rómskymi komunitami je stále platný. Podľa neho, ak by sa potvrdilo viac ako

str. 5 >>>

MIRRI rozdelilo mimovládny organizáciám na boj s koronavírusom 1,1 milióna eur

Bratislava 4. novembra (TASR/RNE) – Mimovládne organizácie, ktoré sa zapojili do boja proti novému koronavírusu dostanú pomoc od Ministerstva investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR (MIRRI) vo výške 1,1 milióna eur. Výzva, ktorú ministerstvo vyhlásilo v auguste, podporí projekty 49 mimovládnych organizácií. Peniaze dostanú počas novembra a mohli si ich nárokovať na projekty, ktoré robili počas celého roka 2020, informoval v stredu rezort informatizácie.

„Mimovládne organizácie robili počas prvej vlny pandémie množstvo drobnej, ale dôležitej práce. Išlo o aktivity, ktoré štát a jeho inštitúcie nestíhali, nevládali alebo nevedeli robiť. Je preto dôležité, aby sme tieto organizácie podporili a posilnili tak ich kapacity a schopnosti pomáhať v ťažkom období ďalej. Ich aktivi-

ty budú pomáhať ľuďom aj počas druhej vlny a budú o to cennejšie, že únava a problémy ľudí pri druhej vlne sú väčšie,“ uviedla ministerka informatizácie Veronika Remišová (Za ľudí). Do výzvy sa prihlásilo 164 subjektov z celého územia Slovenska.

Dotáciu vo výške 21 800 eur získal projekt Rómskeho inštitútu, ktorý vzdelával Rómov v zodpovednom správaní sa navzájom a dodržiavaní hygienických opatrení. Komunitné centrum menšín získalo vyše dvanásťtisíc eur na zmiernenie dopadov sociálneho vylúčenia marginalizovaných rómskych komunít. Úspešné bolo aj Združenie pre lepší život s projektom svojpomocných komunít v kecerovsko-olšovskom regióne. Občianske združenie eduRoma získalo na realizáciu projektu O krok pokroč – malé kroky k veľkej zmene vyše 28 000 eur.

Ministerstvo vnútra hľadá zdroje na pokračovanie pro-

gramu občianskych poriadkových služieb

Bratislava 1. novembra (TASR) – Ministerstvo vnútra SR hľadá finančné zdroje na pokračovanie programu miestnych občianskych poriadkových služieb (MOPS). Rezort ubezpečuje, že si uvedomuje prínos občianskych hliadok v regiónoch, a preto téme venuje maximálne úsilie. Na webovej stránke tak dementoval informácie o rušení MOPS.

„Chceme zabezpečiť všetky obce a mestá, ktorým sa končia zmluvy o nenávratnom finančnom príspevku koncom roka 2020, že na úrovni Ministerstva vnútra SR, sekcie európskych programov a Úradu splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity sa intenzívne hľadajú možnosti pre identifikáciu dostupných finančných zdrojov, ktoré umožnia spustiť ďalšie výzvy na predkladanie žiadostí o nenávratný finančný príspevok na túto službu,“ deklaroval rezort.

vlády SR pre rómske komunity Andrea Bučková to vyhlásila pri príležitosti Medzinárodného dňa rómskeho jazyka.

„Pripomína viacročné úsilie rómskych intelektuálov o zabezpečenie adekvátneho postavenia Rómov a priznania všetkých práv súvisiacich s postavením rómskej národnostnej menšiny,“ upozornila Bučková na zámer medzinárodného dňa, ktorý bol vyhlásený v roku 2009 v chorvátskom Záhrebe na záver medzinárodnej konferencie lingvistov, pedagógov, žurnalistov a lídrov rómskych organizácií z pätnástich štátov Európy.

Bučková pripomenula, že rómskym jazykom je možné dohovoriť sa takmer v každej európskej krajine. „Jeho bohatosť a rôznorodosť dokazuje množstvo dialektov, len na Slovensku Rómovia hovoria tromi hlavnými dialektmi, severocentrálnym dialektom, dialektom olašských Rómov a maďarských Rómov a viacerými subdialektmi. Rómsky jazyk bol na Slovensku štandardizovaný v roku 2008,“ spresnila Bučková.

Novou štátnou tajomníčkou ministerstva kultúry je Zuzana Kumanová

Bratislava 21. októbra (TASR) – Štátnou tajomníčkou Ministerstva kultúry SR sa stala etnografka a historička Zuzana Kumanová. Vláda na stredajšom rokovaní schválila návrh na jej menovanie.

♦ Zuzana Kumanová. Foto: archív RNL

Zuzana Kumanová, nominantka strany Za ľudí, nastupuje na post štátneho tajomníka, na ktorý bol nominovaný Vladimír Dolinay. Vzhľadom na jeho tragické úmrtie prichádza k novému personálnemu obsadeniu funkcie. Venovať by sa mala práve agende, ktorú mal mať na starosti Dolinay, teda aj menšinovej kultúre.

„Súčasná situácia je neľahká, pre kultúru obzvlášť. Verím, že Zuzana Kumanová nám bude so svojimi skúsenosťami s menšinovou politikou nápomocná nielen v tejto téme, ale naprieč všetkými oblasťami kultúry,“ vyjadrila sa ministerka kultúry Natália Milanová (OLANO).

Kumanová sa vo svojom vedeckom výskume venovala kultúre a dejinám Rómov. Osobitnú pozornosť zamerala na históriu rómskeho holokaustu, angažovala sa aj v aktivitách pre zlepšenie postavenia rómskych žien.

♦ Zuzana Kumanová. Foto: archív RNL

V minulosti tiež pôsobila v Úrade splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, Úrade splnomocnenca vlády SR pre podporu najmenej rozvinutých okresov a aj v Úrade splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny.

O extra podporu menšinovej kultúre sa uchádza 240 žiadostí

Bratislava 6. novembra (TASR) – O finančný príspevok v mimoriadnej výzve, ktorú Fond na podporu kultúry národnostných menšín (FPKNM) vyhlásil v súvislosti s negatívnym dosahom koronakrízy, sa uchádza 240 projektov. Fond môže medzi úspešných žiadateľov prerozdeliť 475 000 eur.

O príspevok vo forme štipendia sa uchádzajú žiadatelia zastupujúci kultúrne aktivity všetkých 13 národnostných menšín v SR. „Najviac projektov je v oblasti kultúry maďarskej a rómskej menšiny,“ uviedla vedúca tlačového oddelenia Ministerstva kultúry SR Tatiana Majerská.

Rada galérií Slovenska ocenila Bielu kockou galerijné projekty

Košice 5. novembra (TASR) – Rada galérií Slovenska oznámila víťazov 4. ročníka ocenenia Biela kocka udeľovaného v piatich kategóriách. Cena za rok 2019 je určená odborníkom – teoretikom, kurátorom, galerijným pedagógom, reštaurátorom, dizajnérom či kultúrnym manažérom v oblasti galerijnej činnosti.

V oblasti kurátorských projektov si cenu vyslúžila výstava Keres kultura! / Robíme kultúru!, ktorú pripravili Petra Hanáková a Emília Rigoová. Medzinárodná výstava v Stredoslovenskej galérii v Banskej Bystrici prezentovala súčasné umenie a rómsku identitu.

Riaditeľka školy A. Jurgovianová: Snažím sa byť príkladom dobrého gadža

Svoj život zasvätila vzdelávaniu detí z rómskych komunít. Anna Jurgovianová je riaditeľkou Spojenej strednej školy – Biela voda v Kežmarku. „Snažím sa s deťmi a mládežníkmi držať čo najbližší kontakt, byť bútlavou vrbou, ale i prísnu matkou, no hlavne byť pre deti príkladom dobrého gadža, s ktorým sa dá porozprávať, ísť na zmrzlinu či obed, zdieľať spoločnú izbu, či umývať okná,“ hovorí riaditeľka súkromnej strednej školy, ktorá realizuje praktické vzdelávanie aj v elokovaných pracoviskách v obciach, kde žiaci žijú. Rozhovor je o vzdelávaní rómskych detí z marginalizovaného prostredia, prekážkach, ale aj úspechoch žiakov z neobvyčajnej strednej školy na Spiši.

Aká bola vaša cesta k učiteľskému povolaniu?

V rómskej komunite pôsobím viac ako 24 rokov. Pochádzam z učiteľskej rodiny, no moje prianie od detstva stať sa raz učiteľkou, prechádzalo strastiplnou cestou. Možno práve preto si toto povolanie, nie zamestnanie, veľmi vážim a som naň hrdá. Učiť som chcela od malička a vždy to bol môj sen. A sny sa majú plniť. Ako sebe, tak i druhým. Niekedy nám však rodičia určovali, ktorým smerom a na ktorú strednú školu pôjdeme a taktiež sme na to museli mať patričný príemer známok. Takže pedagogiku som mala od začiatku zarazenú, učiteľiek bolo v rodine dosť. Mohla som si vybrať ekonomiu alebo hotelovú školu. Vyštudovala som „hotelovku“, potom som chvíľu pracovala ako čašníčka, prišli deti, potom nejaké administratívne zamestnania. No keď sa mi naskytla možnosť ísť učiť do Osobitnej školy vo Veľkej Lomnici, bez zaváhania som nastúpila. Práca ma neskutočne naplňala a spomínam na tie roky s pátosom a pokorou. Tieto deti ma naučili vážiť si svoj život a šťastie, že moje deti sú zdravé a nemusia denne bojovať o svoj priestor.

Vyštuďovala som v Bratislave špeciálnu pedagogiku, neskôr výtvarníctvo v Banskej Bystrici. Ako špeciálny pedagóg a výtvarník sa venujem výchove a vzdelávaniu žiakov prevažne z marginálnej rómskej komunity a žiakom s mentálnym a kombinovaným postihnutím. Po ôsmich rokoch na škole v Lomnici som vyhrala konkurz a stala sa zástupkyňou riaditeľa na strednej škole na ulici Biela

voda v Kežmarku, ktorú som postupne vybudovala a vzala pod vlastné krídla. Škola funguje sedemnásiť rokov, z toho pod hlavičkou neziskovej organizácie Biela voda dvanásť rokov. Výučba, ktorú presadzujeme vychádza z princípov Waldorfskej školy, kladie dôraz na výchovu umením, na podporenie tvorivosti žiaka, slobodného prejavu a prispôbenie, vytvorenie podnetného, rodinného prostredia a hlavne na jeho osobnosti, jeho procesy vnímania a tvorenia.

Snažím sa už celé roky presvedčiť majoritu, dokonca v niektorých prípadoch i zástupcov rómskej elity, že výsledky u detí zo segregovaných osád, teda hlavne bývajúcich v extraviláne obcí a miest, dosiahneme jedine tak, že školy pôjdu za nimi a postupne ich budeme integrovať za pomoci využitia silných rodinných zvykov a väzieb. Preto som veľkým zástancom stupňovitého vzdelávania u žiakov, ktorí ukončili základnú školu v nižšom ako deviatom ročníku, alebo žiakov s postihnutím. Elokované pracoviská sú štartovacím balíkom pre tieto deti a asi momentálne aj jedinou šancou na štart do kvalitnejšieho života.

Aké je to vzdelávať znevýhodnené deti z podtatranských obcí a osád?

Skúsila som si pozície od začínajúceho učiteľa až po funkciu riaditeľky. Snažím sa s deťmi a mládežníkmi držať čo najbližší kontakt, byť bútlavou vrbou, ale i prísnu matkou, no hlavne sa snažím byť príkladom dobrého gadža, s ktorým sa dá porozprávať, ísť na

◆ Svadobné šaty z krajiárskej dielne školy na módnych súťažiach stredných škôl na Slovensku. Foto: R. Čonka

zmrzlinu či obed, zdieľať spoločnú izbu či umývať okná, alebo aj toalety. Snažím sa ich naučiť čo najviac, čo si myslím, že budú pre svoj život potrebovať, a toto očakávam aj od mojich kolegov, lebo iba príkladom vieme akékoľvek dieťa viesť po tej správnej ceste. Ani nám sa nepáči, ak nás niekto iba diriguje. Je iné, ak si k nám sadne a trpezlivo pomáha, či vysvetľuje čo chce, aby sme urobili. Preto si v zameraní o škole píšeme „výchova a vzdelávanie“. Už môj starý otec mi stále prízvukoval latinské výroky a jedným z nich bol aj: „Non scholae, sed vitae discimus“. Neučíme sa pre školu, ale pre život.

My nemáme tieto deti pretvárať na svoj obraz, ale máme im odovzdať čo najviac, aby z nich raz vyrástli šikovní mladí ľudia, ktorí dokážu uživiť svoju rodinu vlastnou prácou a vedomosti a zručnosti získané v škole dokážu pretažiť do reálnych vecí. Pomáhať sebe i komunite. Takto sa snažíme vychovávať a vzdelávať nám zverenú mládež. Tieto deti majú srdce na

dlani, sú rodinne založené a ich rodinou je práve komunita, do ktorej vnesú to, čo sa od nás naučia. Vedia vám to vrátiť okamžite, a teda pozor, aj v zlom, ak sa k nim tak správame. Opäť to môžem zhodnotiť výrokom: „Date et dabitur vobis“. Dávajte a dajú vám.

Čo je podľa vás pre učiteľov najväčším problémom alebo prekážkou pri vzdelávaní tejto skupiny detí?

Predsudky a neznalosť kultúry. Odmietanie akejkoľvek akceptácie inakosti, to sú podľa mňa najväčšie prekážky, ktoré musíme vo vzdelávacom systéme odstrániť a prekonať.

Vzdelávanie detí z marginalizovaných rómskych komunít na Slovensku zlyháva a produkuje stále veľké množstvo detí, ktoré končia v špeciálnych školách. Čo by spoločnosť mala urobiť, aby sa to zmenilo?

Budem sa opakovať, dvanásť rokov overujeme v praxi systém stupňovitého vzdelávania u týchto

vyčlenených skupín detí. Som špeciálna pedagogička s dlhoročnými skúsenosťami a máme naozaj vynikajúci tím odborných pedagógov, ktorí v spolupráci so Súkromným centrom špeciálno-pedagogického poradenstva v Prešove pravidelne tvoria a inovujú individuálne výchovnovzdelávacie plány a pomáhajú pri integrácii detí so špeciálnymi výchovnovzdelávacími potrebami. Poradňa s nami konzultuje odbornú i metodickú činnosť.

Pravidelne všetkých žiakov na začiatku a konci roka rediagnostikujeme, aby sme mali aktuálne výsledky a videli, či edukácia je v prograse, alebo či žiak stagnuje. U mnohých našich žiakov tak zistíme iba poruchy učenia, alebo správania či poruchy aktivity a pozornosti. Podľa toho sa im prispôbuje učivo a výchovnovzdelávací plán. Musím žiaľ skonštatovať, že sa jedná o skupiny v jednotlivých obciach a základných školách, kde sú žiaci účelovo zaradení do špeciálnych tried a škôl, ba dokonca aj do špeciálnych škôl, kde

O projekty MOPS je zo strany obcí veľký záujem, financované sú z operačného programu Ľudské zdroje. Zazmluvnenosť podľa tlačového odboru ministerstva vnútra predstavuje vyše 95 percent, pričom sú plánované ďalšie dopytovo orientované výzvy pre iné oblasti.

Projekty MOPS sa realizujú vo všetkých samosprávnych krajoch Slovenska okrem Bratislavského, a to v 247 mestách a obciach. V rámci projektov je aktuálne zamestnaných 1 185 členov MOPS.

Najčastejšie kladené otázky v súvislosti so Sčítaním obyvateľov, domov a bytov 2021

Bratislava 29. októbra (TASR) – Úrad splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny na svojom webe zverejnil odpovede na najčastejšie kladené otázky v súvislosti s blížiacim sa sčítaním obyvateľov, ako súčasť Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021. Zverejnené sú verzie v maďarskom, rómskom, rusínskom, ukrajinským a nemeckom jazyku.

„Samotné priznanie si svojej národnosti a svojho materinského jazyka nie je len holý štatistický údaj. Od týchto výsledkov či pria-

mo alebo nepriamo sa odvíjajú niektoré menšinové práva, ktoré napomáhajú zachovať jazyk, kultúru, demografickú rôznorodosť a pestrosť krajiny,“ uviedol splnomocnenec László Bukovszky. Prislúbil zároveň ďalšie informačné a propagačné materiály v menšinových jazykoch o dôležitosti a priebehu sčítania.

Sčítanie obyvateľov sa uskutoční v období od 15. februára do 31. marca 2021, teda počas šiestich kalendárnych týždňov. Obyvatel sa sčíta sám alebo s pomocou blízkej osoby kedykoľvek a na akomkoľvek mieste využitím počítača, tabletu či mobilu s pripojením na internet. Projekt Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021 sa začal svojou prvou fázou 1. júna sčítaním domov a bytov. Sčítanie domov a bytov trvá do 12. februára 2021. Sčítanie bude prvýkrát v histórii plne elektronické a využije i integráciu údajov.

Podporu nadaných detí zo znevýhodneného prostredia umožní Fond Divé maky

Bratislava 27. októbra (TASR) – Kontinuálnu pomoc a podporu nadaných detí zo znevýhodneného prostredia umožní Fond Divé maky, ktorý otvára občianske združenie Divé

maky. Cieľom je podporiť rómsku mládež v štúdiu a práci na svojom talente. Správkyňa združenia Barbora Mistríková uviedla, že vďaka príspevkom pomoc nebude závislá od toho, či v danej chvíli dieťa má alebo nemá konkrétného darcu tak, ako to bolo doteraz.

„Nutosť založiť takýto fond cítíme vždy na začiatku školského roka, keď potreby našich detí presahujú objem prostriedkov, ktoré máme v septembri z našich štipendií k dispozícii. Vďaka fondu budeme môcť financovať deti, ktoré ešte nemajú svojich individuálnych darcov alebo majú len čiastočne krytý rozpočet,“ spresnila Mistríková. Dodala, že združenie Divé maky bude schopné podporovať vzdelávacie a rozvojové aktivity detí, zakúpiť hudobný nástroj či uhradiť kurzy a súťaže.

Fond je otvorený firemným aj individuálnym darcom, ktorí môžu podporiť talentované rómske deti a mládež na webovej stránke: www.divemaky.sk/fond.

V areáli materskej školy v Zlatých Moravciach vzniká komunitné centrum
Zlaté Moravce 17. októbra (TASR) – V Zlatých Moravciach sa začala výstavba nového komunitného centra. Zariadenie

vznikne v areáli materskej školy na Slnecnej ulici na pozemku s výmerou približne 500 metrov štvorcových.

„V apríli tohto roku sme na pozemku zbúrali krídlo škôlky, čím sa priestor uvoľnil pre výstavbu centra. Škôlka krídlo budovy dlhé roky nevyužívala, dôvodom bol havarijný stav objektu,“ informovalo vedenie mesta.

Výstavba komunitného centra by mala trvať deväť mesiacov. Samospráva získala na výstavbu nenávratný finančný príspevok 295 788 eur z Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR z operačného programu Ľudské zdroje. „Táto suma predstavuje 95 percent z celkových oprávnených výdavkov na realizáciu aktivít, ktoré sú vyčíslené na 311 356 eur. Zvyšných päť percent, čo je v prepočte 15 568 eur, je hradených z rozpočtu mesta,“ uviedla Miroslava Kováčová z Mestského úradu v Zlatých Moravciach.

Komunitné centrum bude určené pre sociálne vylúčené skupiny obyvateľstva, jednotlivcov i celé rodiny. Sociálnu pomoc, poradenstvo a rôzne vedomosti v ňom budú môcť nájsť osoby z marginalizovaných rómskych komunít, seniori, občania s ťažkým zdravotným postihnutím, viacdtné rodiny či slobodní rodičia.

majú byť vedené naozaj iba deti s variantom B a C, pervazívnymi vývojovými poruchami a autizmom. Toto však je na svedomí riaditeľa školy a poradne, ktorá tento hriech na deťoch pácha. Pretože takto týmto deťom doslova odstrihneme možnosť zapojiť sa do ďalšieho vzdelávania (u niektorých školská zrelosť trvá dlhšie, a to aj kvôli rečovej bariére a sociálnej zaostalosti), a tak samozrejme môžu vykonávať iba nekvalifikované práce.

Čo robíte na vašej škole, aby ste zlepšili situáciu vo vzdelávaní detí?

Na základe potrieb obcí a problémov v podtatranskom regióne, naša nezisková organizácia Biela voda otvorila postupne školu so šiestimi elokovanými pracoviskami a ďalšiu školu v jednej z najťažších segregovaných osád, a to v Trebišove. Na oboch školách funguje vzdelávanie, spolupráca a rovnaká chémia medzi učiteľmi, žiakmi a rodičmi, a bez toho to nejde. Naša spoločnosť musí začať akceptovať, že ľudia sú rôzni, rôzne sú tradície, kultúry a filozofia v komunitách, a až potom môžeme začať vedľa seba fungovať ako rovnocenní partneri. Je to vzájomné, pretože som si neraz užila odmietania aj na strane Rómov,

hlavne tých z rómskej vyššej vrstvy. Ich zosmiešňovanie, že ich deti „pogadzujúvame“ je tiež istou formou diskriminácie práve nás „gadžov“, ktorí pracujeme v teréne s deťmi žijúcimi v tých najťažších sociálnych vrstvách komunity Rómov. Mali by nás skôr podporovať a nie zosmiešňovať. Nikto nemá patent na rozum a táto práca je pokus, omyl. Ale kto nič nerobí, predsa nič ani nemôže pokaziť. Takže môj odkaz pre všetkých je, poďme to robiť spolu a stavajme na výsledkoch. Nezačínajme opäť a opäť odznova. Udržiateľnosť výsledkov je práve v tom, že sa poučíme na chybách druhých a stavíme na výsledkoch pozitívnych príkladov.

Skúste našim čitateľom predstaviť aktivity, ktoré robíte s deťmi a mládežou.

Tým, že remeslo je veľmi blízke Rómom, sú učebné odbory zamerané na profesie potrebné v komunite, a v ktorých majú žiaci možnosť presadiť sa na trhu práce. Škola preferuje stupňovité vzdelávanie a aj vďaka tomu žiaci získavajú pocit úspechu, ocenenia i na medzinárodnej úrovni. Biela voda posledné roky úzko pracuje aj s rodičmi svojich žiakov v rámci dokončenia si vzdelania a ďalšieho vzdelávania dospelých. Biela voda

zároveň každoročne v júni organizuje celoslovenský Festival študentského remesla zameraný na históriu remesiel formou rozprávok na Kežmarskom hrade, v meste a okolí. Tu sa stierajú akékoľvek rozdiely medzi žiakmi a študentmi. Festival má vysokú účasť žiakov zo základných i stredných škôl z celého Slovenska. Okrem toho sa žiaci zapájajú do dobrovoľníckych činností, pomáhajú v komunite. Ako škola sme zapojení v projektoch Ambasádorská škola, Integrácia umením, Globálny etický program cez JA-Slovensko v etike v podnikaní a v multikultúrnej tematike, absolvujeme online tréningy so žiakmi, napríklad teraz to bolo o Afrike. Sme zapojení vo Vnímavej škole a učitelia sú zapojení v programe Edumy ako Vnímavý pedagóg. Škola sa zapája do Európskej noci výskumníkov, Biela pastelka na podporu nevidiacich, Červená stužka a boj proti AIDS a Žltý narcis – liga v boji proti rakovine, Úsmev ako dar a Modrý gombík v zbierke pre Unicef. Máme sa ako jediná škola zo Slovenska zúčastniť svetového stretnutia mládeže v Štrasburgu, ktoré bolo zatiaľ preložené kvôli pandémie a je naplánované na 28. - 29. máj 2021. Tu majú žiaci vystupovať a prezentovať nielen školu, ale aj Slovensko so svojimi prácami a talentom.

Čo táto práca naučila vás?

Pokore a láske k deťom, k životu. Vážim si každý deň, ktorý môžem prežiť v práci, každú chvíľu so svojimi deťmi. A snažím sa pracovať vždy naplno, lebo neviem, kedy príde ten posledný. Mám toľko plánov, že sa bojím, že to nestihnem. Pevne dúfam, že tie plány budú osožné pre druhých. Vždy si poviem, že s Božou pomocou to zvládneme a že On vedie naše kroky a skutky tak, aby to bolo v súlade s Jeho zákonmi.

Čo najkrajšie a čo najhoršie ste počas svojho pôsobenia v úlohe učiteľa zažili?

Najkrajšie s týmito deťmi je snáď všetko, každý deň ma prekvapia, každý deň je niečo nové, aj milé, aj poučné a málokedy dostanem od detí úder pod pás. To je na tejto práci krásne, že sa učíme jeden od druhého a deti vám to vedľa vrátiť v láske a úsmevu. Veď preto sa snažíme byť takou rodinnou školou v komunite. Naši učitelia poznajú rodičov, súrodencov i príbuzných žiakov. Poznajú ich problémy i radosti, lebo Rómovia majú srdce na dlani. Nevieť si predstaviť, že by sa zrušil náš systém stupňovitého vzdelávania na elokovaných pracoviskách, kde je najbližší styk s rodinou žiaka a kde sa práve teraz počas korony najviac ukázala spolupráca a pomoc v komunite aj prostredníctvom týchto pracovníkov, samozrejme hlavne tam, kde školám a obciam na tejto práci záleží.

V spoločnosti sa stále hovorí o takzvanom rómskom probléme. Ako to vidíte vy osobne?

Podľa mňa a mojich 24 ročných skúseností s prácou v komunite žiaden „rómsky problém“ nie je. To by sme museli menovať takto aj maďarský problém, rusínsky problém, či iný komunitný problém. My si vyrábame problémy sami, ako nám to pasuje. Keby to bol nejaký veľký problém, už by sme ho dávno riešili. My vždy čakáme, pokiaľ niečo nevybuchne, a potom plačeme nad rozliatym mliekom. Táto komunita robí iba to, čo jej dovoľme, podobne ako dieťa.

Aké máte plány do budúcnosti, prípadne čo chystáte?

Chcem pomôcť našim absolventom, aby si našli prácu, a preto mám v pláne, a čiastočne to už aj realizujeme, otvoriť vlastný podnik popri neziskovej organizácii, aby sme pre týchto mladých ľudí urobili prestupnú stanicu. Naučili by sa v nej samostatne fungovať ako zamestnanci, prípadne ako samostatne zárobkovo činné osoby. Keďže po skončení školy ešte potrebujú rok, dva na osamostatnenie sa, budeme pomáhať tým najšikovnejším, ktorí majú záujem pracovať. Nie je to môj výmysel, je to skúsenosťami získanými za mnoho rokov práce s absolventmi školy. U nás pracuje desať percent Rómov – sú učitelia, majstri, asistenti i pomocní pracovníci v údržbe. Každý má však podmienku, že sa musí ďalej vzdelávať, až do stropu svojich možností. Plne ich podporujeme pri vzdelávaní, získavaní certifikátov a ďalšieho vzdelávania. Sú kladným príkladom pre svojich rovesníkov, pomáhajú nám aj v teréne, sú aj tútormi v jednotlivých lokalitách.

V rámci kultúry rómskej menšiny chcem rozšíriť zbierku v múzeu, ktoré máme otvorené aj pre verejnosť v Kežmarku, a v ktorom sú zatiaľ prevažne remeselnícke a kultúrno-historické kúsky hlavne zo Spiša. Sú tam kroje, knihy z 18. storočia, náradie remeselníkov aj už zabudnutých remesiel. Zbierka má veľkú hodnotu už len z hľadiska, že ju reštaurovali naši žiaci. Niektoré naše výrobky sa nachádzajú v Múzeu rómskej kultúry v Martine. Naše múzeum je na Hlavnom námestí v Kežmarku pod názvom Babičkina chyža a nájdete tam aj výrobky našich žiakov. Nuž a nakoniec, určite chceme pokračovať v začleňovaní rómskej menšiny do spoločnosti formou vzdelávania dospelých, organizovania kurzov zameraných na remeslá, výstav približujúcich život a kultúru Rómov, súťaží, módnych prehliadok, šírením jazyka a histórie. A z celého srdca prajem všetkým všetko dobré do života a veľa síl. Jilestar mangav savore manušenge savoro lačhipen andro dživipen u zor andre savoreste.

Text: Braňo Oláh

♦ Anna Jurgovianová. Foto: R. Čonka

<<< str. 3 **10 percent pozitívne testovaných, lokalita sa uzavrie. Mal by sa tento plán aktualizovať?**

Určite áno, s ohľadom na vývoj situácie a počet nakazených. Podľa môjho názoru je dôležité, aby hygienici a krízové štáby, ktoré rozhodujú o opatreniach, brali do úvahy všetky možnosti a prijímali opatrenia, ktoré budú primerané a rovnaké pre všetkých obyvateľov Slovenskej republiky v rovnakej situácii.

Počas plošného testovania ste navštívili niekoľko obcí. Aká tam vládla nálada?

Obce som navštívila najmä preto, aby som vedela, aký je záujem o testovanie zo strany obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít. Počas tejto cesty som využila aj možnosť informovať zástupcov samospráv o možnosti zapojenia sa do nášho národného projektu Podpora činností zameraných na riešenie nepriaznivých situácií súvisiacich s ochorením Covid-19 v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít. Zaujímala som sa aj o to, ako majú samosprávy nastavené podmienky v prípade priestorov, zariadení ur-

čených pre karanténu, zabezpečenia dezinfekčných prostriedkov, ochranných pomôcok, prístupu k pitnej vode a podobne.

Všeobecne som vnímala, že ľudia sa chceli dať otestovať a v prvých fázach bol o testovanie nepomerne väčší záujem, ako je teraz. V lokalitách, ktoré som navštívila, bola nálada veľmi pokojná. Niektorí obyvatelia mali samozrejme obavy z toho, čo s nimi bude v prípade, ak budú pozitívni, ale to je pochopiteľné. V čase mojej návštevy pristupovali k testovaniu zodpovedne a môžem potvrdiť, že sú informovaní a chcú chrániť svojich najbližších pred týmto ochorením.

Do plošného testovania sa podľa vašej výzvy malo zapojiť aj niečo cez 4 000 zamestnancov v pomáhajúcich profesiách. Kto sa teda do plošného testovania zapojil?

Išlo skôr o poskytnutie informácie samosprávam ako o výzvu a to v tom zmysle, že v teréne pôsobí viac ako 4 000 pracovníkov a pracovníčok pomáhajúcich profesií a podporných služieb, ktorí sú financovaní prostredníctvom národných projektov, ktorých prijímateľom je náš úrad alebo

prostredníctvom dopytovo-orientovaných výziev Ministerstva vnútra SR. Na základe informácií z terénu a aj prostredníctvom monitorovania situácie počas celoplošného testovania zamestnancami a zamestnankyňami nášho úradu môžem povedať, že ich účasť bola vysoká. Aj touto cestou by som sa im chcela poďakovať za ich obetavé pôsobenie a nasadenie v prvej línii. Vážim si ich prácu v komunitách. Ich opodstatnenosť v teréne potvrdzujú aj samotné samosprávy, ktoré veľmi vyzdvihli ich aktívne zapojenie na celoplošnom testovaní.

Pre obce, kde pomáhajúce profesie chýbajú, je pripravený projekt na boj s Covid-19. Čo očakávate na jeho konci?

Národný projekt Podpora činností zameraných na riešenie nepriaznivých situácií súvisiacich s ochorením Covid-19 v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít má zlepšiť prístup k zdravotnej starostlivosti a preventívnymi opatreniami a osvetovou prácou zabezpečiť nižšie riziko prenosu nákazy v celej obci. Od národného projektu v prvom rade očakávame, že prispeje k zníženiu šírenia ochorenia Covid-19 v rómskych komuni-

♦ Andrea Bučková. Foto: ÚSVRK

tách. Tento zámer plánujeme doceliť monitorovaním stavu prípadného ochorenia v marginalizovaných rómskych komunitách aj prostredníctvom ďalšej pomocnej profesie terénnych asistentov Covid a poradných krízových tímov, ktoré pomôžu pri mediácii, zabezpečovaní sanitácie alebo vody a hygieny.

Text: Roman Čonka

Lekárom a zdravotným sestrám v nemocniciach pomáhajú asistentky podpory zdravia

„Pomáhať druhým je pocit na nezaplatenie,“ hovorí Soňa Egedová z Kráľoviec. Táto potreba ju viedla k tomu, že ako matka dvoch detí vyštudovala strednú školu a po maturite pokračuje v štúdiu sociálnej práce na univerzite. Zamestnala sa v Zdravých regiónoch a pôsobí ako asistentka podpory zdravia v prostredí nemocníc, kde svoju túžbu pomáhať naplňa. Pracuje v Detskej fakultnej nemocnici v Košiciach a venuje sa deťom z vylúčených rómskych komunít a ich rodičom.

Aká je náplň vašej práce?

V prvom rade sa snažím pomôcť deťom zvyknúť si v prostredí nemocnice, keďže vieme, že deti z vylúčených komunít nemajú možnosť byť mimo svojho bydliska, teda osady. Počas hospitalizácie sú zrazu samy, bez rodiny, rodičov a sú na cudzom mieste. Takže pomáham deťom adaptovať sa, trochu si zvyknúť na nemocničné prostredie tak, aby mohli napredovať v liečbe a aby to mali jednoduchšie v nemocnici.

Ako vás vnímajú malí detskí pacienti?

Keď príde takéto dieťaťko na oddelenie, samozrejme, že plače. Dožaduje sa mamky a odchodu. Zrazu sa ocitne v cudzom prostredí a je medzi cudzími ľuďmi. V takej situácii nastupujem ja a v momente, keď sa ozvem v ich materinskom jazyku – rómčine, zbystria pozornosť a pomaličky sa upokoja. Majú pocit, že je tam niekto, kto im rozumie, komu rozumejú oni, čím sa vytvorí istá dôvera. Dôvera v ľudí, lekárov, zdravotné sestry, aj vo mňa, ktorí sú v prostredí nemocnice, aby ich vyliečili.

Opište našim čitateľom, ako vyzerá vaša práca s deťmi.

Mám na starosti deti a dorast vo veku od 3 do 18 rokov. Ak k nám príde dieťaťko, ktoré neustále plače, nerozumie lekárom a sestrám a lekári a sestry nerozumejú jemu, tak tam som nanajvýš potrebná. Lekár a sestry nemajú čas dieťaťko tíšiť, venovať sa mu po emocionálnej stránke. Zdravotníckeho personálu je nedostatok, je to problém, ktorý sa ukazuje v zdravotníctve naprieč celým Slovenskom.

Aká je práca s adolescentmi?

Práca s tínedžermi je zaujímavá. Tým, že je u nich verbálny prejav plynulý, myšlienkové pochody a názory dokážu podať bez výrazných obmedzení. Počas zoznamovania sa ich veľa pýtam, počúvam, čo ich v živote teší viac a čo menej, s akými prekážkami sa stretávajú v naplnení svojich snov. Často však prichádzam na to, že vo svojom živote ešte nemajú vyprofilované, čo by chceli robiť, čomu by sa chceli venovať. Je to príznačná vlastnosť pre všetkých tínedžerov, avšak v mnohých prípadoch u tínedžerov z radov Rómov, ktorí pochádzajú z marginalizovaných rómskych komunít chýbajú vzory – dospelé osoby, ktoré by ich naviedli na tú správnu cestu životom. Pod týmto myslím najmä ich vzdelanie, budúcu prácu, napĺňanie ich záľub a záujmov. Popri liečbe, ktorú vykonávajú lekári odhaľujeme formou rozhovorov ich sny a možnosti ich napĺňania.

Akú máte skúsenosť s prijatím vašej pracovnej pozície personálom nemocnice?

Na mojom pracovisku sa stretávam s akceptáciou pracovnej pozície asistentky podpory zdravia v prostredí nemocníc. Opodstatnenosť tejto pracovnej pozície ukazuje prax a výsledky mojej práce. Moji kolegovia, lekári, zdravotné sestry, s ktorými prichádzam do kontaktu sú radi, že som tam. Som v kontakte s pacientmi, ich rodinami a som takou spojku medzi kultúrnym

prostredím, z ktorého tí pacienti prišli a prostredím nemocnice. Odpoveď na túto otázku však ukončím trochu drsnejšie: Ak niekto nemá rád Rómov, tak ich nemá rád a takýto je aj prístup tých ľudí. Uvádzam, že k tejto odpovedi som dospela na poradách a stretnutiach s kolegyňami z iných miest. Preto by som rada všetkým odkázala, aby sa nebáli nepoznaného a dali šancu nepoznanému, aby ukázalo svoje kvality a prospech, ktorých dopad siaha na celú spoločnosť.

Aká bola vaša cesta za naplnením svojho sna pomáhať iným?

Ako 33-ročná žena som sa rozhodla študovať. Prihlásila som sa na školu zameranú na sociálnu prácu, lebo som vedela, že to chcem robiť. Takže najprv som skončila strednú školu, zmaturovala a hľadala som si cestičky, kde by som sa mohla realizovať. Najprv som chcela pracovať ako asistentka učiteľa. Po pár rokoch však prišla výzva zo Zdravých regiónov. Hľadali asistentov osve-

ty zdravia, tak som sa prihlásila a som tu, pracujem pre Zdravé regióny.

Začali ste chodiť do školy, keď ste boli zrelou ženou.

Keď som začala chodiť na strednú školu, mala som dve deti. Dcéra bola na strednej škole, syn mal päť šesť rokov. Deti už boli v tom čase samostatné, situácia okolo starostlivosti a vedenia domácnosti sa upokojila, mohla som sa venovať sebe. Chodila som do školy popri práci, domácnosti a starostlivosti o deti. Zvládnuť sa to dalo, pretože som mala podporu zo strany svojho manžela, detí aj rodičov. Ak človek chce, dá sa to.

Ako vyzerá denný režim pracujúcej ženy, ktorá sa stará o dve deti, domácnosť a popri tom ešte aj študuje?

Fungovali sme tak, aby každý zvládol svoje povinnosti. Ráno po raňajkách sa každý vybral svojím smerom, ja do práce, deti do školy, manžel bol často na dlhších pracovných cestách mimo Slovenska. Avšak večery sme venovali sebe, rozhovorom o tom, kto čo zažil počas dňa, ako sa mu darilo. Po večeri má každý svoj program, ktorý je väčšinou o príprave na ďalší deň. A keďže sme boli v dome traja školáci, tak väčšinou to bolo o učení sa.

Ako prijalo okolie tieto skutočnosti?

Prijali to dobre. Moji rodičia to aj očakávali, keďže ma poznajú a vedia, že tieto ciele som v živote stanovené mala.

Vaše ďalšie plány do budúcnosti?

Momentálne som sa rozhodla pre štúdium na vysokej škole, aby som si rozšírila vzdelanie a postúpila vo svojom odbore. Takže od tohto školského roku som študentkou Pravoslávnej a bohosloveckej fakulty Prešovskej univerzity a študujem charitatívnu a sociálnu prácu.

Držíme vám palce vo vašej ceste za vzdelaním. Aký odkaz by ste na záver odovzdali čitateľom RNE?

Chcela by som odkázať všetkým Rómom, aj všetkým tým, ktorí čítajú vaše noviny, aby sa nebáli napredovať, aby sa nebáli bojovať za svoju lepšiu budúcnosť, ale aj budúcnosť tých, ktorí sú odkázaní na pomoc druhých.

Text: Jana Gáborová Kroková,
foto: Roman Čonka

Vedúca zboru Beáta Danišová: Ak nám zlyhajú rodičia, je to veľmi zlé. Rodič rovná sa základná väzba

♦ „Museli sa naučiť pravidelnosti, ale aj zodpovednosti,“ hovorí spoluzakladateľka súboru Beáta Danišová (uprostred).

Spevácky súbor Romane čhavore jilestar (Rómske deti od srdca) vznikol na jeseň v roku 2018. Súbor založili traja kolegovia z Centra Koburgovo so sídlom v Trnave. Beáta Danišová, Paulína Radimáková a Ján Kačo sa rozhodli začať spolupracovať na vytváraní nových príležitostí pre deti z Coburgovej ulice. O rozhovor sme požiadali Beátu Danišovú, jednu zo zakladateľiek súboru.

Centrum Koburgovo vykonáva opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí, sociálnej kurately a organizuje preventívne aktivity pre deti a ich rodičov. Dva roky vytvára zázemie aj pre detský spevácky súbor.

Väčšina doterajších aktivít, ktoré boli realizované v danej lokalite, boli orientované hlavne na vzdelávanie detí v predškolskom veku, prípadne na športové aktivity. Keďže mnohé z detí, ktoré sme poznali mali veľmi blízko k hudbe a sám Janko Kačo je hudobníkom telom aj dušou, rozhodli sme sa založiť spevácky krúžok. Chodili do neho deti z celej ulice. Dalo by sa povedať, že záujem bol naozaj veľký. Už od začiatku sme vnímali dôležitosť disciplíny, režimu a pravidiel. Bez toho by naše fungovanie veľmi rýchle pominulo. Spoločne sme si začali nastavovať pravidlá, ktoré si deti postupom času osvojili. Spočiatku to nebolo najľahšie.

Viesť spevácky súbor, kde pôsobia deti z marginalizovaných rómskych komunít musí byť zložitá, keďže tieto deti potrebujú väčšiu pozornosť a disciplínu.

Museli sa naučiť pravidelnosti, ale aj zodpovednosti. Rozhodli sme sa, že nebudeme chodiť pred krúžkom až k nim domov, ale deti samé musia prichádzať za nami do centra. S odstupom času a troškou

trpezlivosti sme prišli do cieľa. Dnes deti pravidelne chodia na skúšky dvakrát do týždňa, dochádzka býva zväčša stopercentná a v prípade neúčasti nám dajú vždy včas vedieť dôvod. Spoločne sme si však nastavovali aj ďalšie pravidlá, ktoré sa týkali správania či zodpovednosti voči vzdelávaniu. Záleží nám na tom, aby deti rozvíjali svoj talent, avšak nezabúdame, že vzdelanie je prvoradé. S postupujúcim časom niektoré z detí z nášho projektu odišli, niektoré sme museli vylúčiť, nakoľko nie všetci dokázali prijať pravidlá, ktoré sme si stanovili. Zažili sme obdobie, kedy sme mali v súbore len šesťnásť detí, a to nás pôvodne bolo skoro tridsať. Tieto deti vytvorili akési pevné jadro súboru a k nemu sa neskôr začali opäť pridávať ďalšie. Rozdiel bol v tom, že k nám prichádzali deti nielen z lokality Coburgová, ale boli to deti rómskeho pôvodu z iných častí mesta. Asi po trištvrte roku nášho fungovania sa k nám pridali ďalší skvelí hudobníci Jarko Irdza, ktorý je spoločne s Jankom Kačom na scéne vyše dvadsať rokov. Za tú dobu majú naozaj niečo odohrať, ale aj zažiť. Tieto zážitky, skúsenosti, zručnosti dnes odovzdávajú deťom ako ďalšej generácii rómskych hudobníkov.

Priblížte nám konkrétne aktivity súboru a širšie ciele vašej práce.

Ako som už spomínala, spočiatku sme boli krúžok s partiou detí, ktoré radi spievali. Časom sme sa začali posúvať v našich možnostiach a najmä cieľoch. Z partie rómskych detí, ktoré vystupovali v teplákoch na Vianočných trhoch v Bratislave sa vykryštalizovala skupina detí, ktorá už nebola len nejakým krúžkom, ale napredovala k tomu, aby z nich bol reálny súbor. Spoločne sme si vytvorili repertoár, aranžmány, začali sme spolupracovať s miestnymi médiami, organizáciami, podieľali sme sa na verejných akciách, dokonca sme si časom začali organizovať vlastné podujatia. Samozrejme, toto všetko by sa neobišlo bez kostýmov, technického zabezpečenia a najmä tvrdej driny. Pracovali sme na hudobnom prejave, na správaní sa detí, ale aj na zabezpečení financovania nášho súboru. Na jeseň tohto roku oslávime dva roky nášho pôsobenia. Máme za sebou naozaj veľký kus práce, ale ešte väčšia práca nás čaká. Aj keď sme sa v mnohých ohľadoch posunuli, považujem za dôležité na sebe neustále pracovať, rozvíjať potenciál detí, motivovať ich a čo je hlavné, vytvárať dostatok príležitostí a zázemia, ktoré tak veľmi potrebujú.

Cieľom súboru Romane čhavore jilestar je pozitívne rozvíjať identitu rómskych detí, podporovať ju a neustále pracovať s deťmi, ktoré pochádzajú z prostredia, kde absentujú podmienky k plnohodnotnému rozvoju. Naša práca nie je len hudba, spev a vystúpenia. Pracujeme s deťmi aj po ich osobnostnej stránke. Záleží nám na ich budúcnosti, lebo deti sú predsa našou budúcnosťou. Je veľ-

mi dôležité, aby porozumeli tomu, kto sú a čo všetko v živote môžu dokázať, ak sa vyberú správou cestou.

Pri rozvíjaní identity detí je dôležité, aby ju spoznali, zmierili sa s ňou a až neskôr môžu niekam smerovať. Aký máte na to názor?

Rómovia a Rómkynia majú výnimočný potenciál, no nie všetci majú v živote toľko možností, aby ho mohli uplatniť. Je dôležité, aby tieto deti mali motiváciu, príležitosť a dobrých rodičov. Toto je základná skladba. Tá nesmie zlyhať. Čo je ale najdôležitejšie je fakt, že ak zlyhajú prvé dva prvky – motivácia a príležitosť – vieme to zachrániť. Máme predsa veľa Rómov a Rómkyni, ktorých možno považovať za pozitívne vzory a môžu byť pre deti motiváciou. Máme organizácie, nadácie, ktoré sa snažia vytvárať skvelé príležitosti pre tieto deti. Avšak, ak náhle nám zlyhajú rodičia, je to veľmi zlé. Rodič rovná sa základná väzba. Najmä u Rómov. Tento prvok je ťažké nahradiť, dokonca až nemožné. Preto je dôležité a aj my na to pri svojej práci kladieme dôraz, pracovať aj s rodičmi a udržiavať s nimi kontakt. Vytvoriť si s nimi dôverný vzťah, pomôcť im, keď to potrebujú. Samozrejme, primárne sa ale orientujeme na deti. Ale uvedomujeme si aj význam prepojenia dieťa-rodič, respektíve rodina.

Čomu sa venujete najviac?

Hudbe, spevu a celkovému prejavu. Je pre nás dôležité, aby sme boli reprezentatívni a neustále sa posúvali. Deti si uvedomujú, aké

dôležité sú výsledky, ktoré za sebou zanechajú. Od začiatku nášho fungovania sa stalo tradíciou, že každoročne organizujeme letný hudobný tábor. V minulom roku sme tábor realizovali v Smežanoch, tento rok sa tábor uskutočnil v obci Hrabušice.

Kde ste už so súborom vystupovali?

Doposiaľ sme vystupovali v Bratislave na Vianočných trhoch a v RTVS, v Trnave, v Prešove na Prešovskom rómskom festivale, v Košiciach sme nahrávali v RTVS, v Hrnčiarovciach nad Parnou sme vystupovali v Ústave na výkon trestu odňatia slobody. Spoločne sa nám podarilo zrealizovať štrnásť hudobných vystúpení, z nich desať sme absolvovali v Trnave.

Aké máte plány?

V prvom rade sa nevzdávať svojich cieľov. Ďalej sa rozvíjať, pracovať na sebe, na našom prejave, našich vzájomných vzťahoch. Chceme byť Rómovia, na ktorých môžu byť ostatní hrdí a zároveň byť vzorom pre ďalších mladých ľudí. Určite chceme vytvárať nové aranžmány, prinášať nové skladby, postupom času aj vlastnú tvorbu. Plánujeme zrealizovať rómsky deň, ktorý sme v dôsledku pandémie museli organizačne odložiť. Radi by sme urobili vianočný koncert a mnoho ďalšieho v súvislosti s rómskou hudbou. Plány sú rôznorodé. Radšej ich najprv uskutočnime a až potom vám porozprávame o výsledkoch. Každopádne budúcnosť bude len taká, akú si ju sami vybojujeme.

Text: Dominika Badžová, foto: Dominika Bedejová

Predstavujeme tvorbu Marty Vlačuhovej

Marta Vlačuhová sa narodila 2. februára 1945 v Žiari nad Hronom. Po skončení základnej školy absolvovala učebný odbor pestovateľ - chovateľ na vtedajšej Poľnobospodárskej učňovskej škole v Leviciach a od šestnástich rokov bola zamestnaná. Pracovala ako upratovačka v zdravotníctve a neskôr dlhú dobu zastávala pozíciu robotníčky v Levickej sladovni. Od roku 1980 bola prispievateľkou poviedok do regionálnych novín Prima, Pohronie a do rómskeho časopisu Romano nevo ľil. V roku 2006

sa zúčastnila prvého ročníka literárnej súťaže diel písaných v rómskom jazyku Literární cena Mileny Hübschmannové v Prahe. V roku 2011 boli niektoré jej poviedky odvysielané v Slovenskom rozhlase a v rádiu Lumen.

Marta Vlačuhová hovorí aktívne rómskym jazykom a venuje sa aj tlmočeniu. Býva v Leviciach a momentálne je už na dôchodku. Okrem rodiny sa venuje vyšívaniu, spevu a písaniu príbehov. Členkou Literárneho klubu Dúba v Leviciach je od roku 2017.

Každé stádo má svojho pastiera

Zomrela moja starká, ktorá ma s láskou od malička vychovávala. Mal som ju veľmi rád. Ako dieťa som ju počúval na slovo. Rozprávala mi prekrásne rozprávky, spievala mi nádherné cigánske piesne a učila ma modliť sa k Pánu Bohu. Vďaka starkej som mal krásne a šťastné detstvo. Starká bola najlepším človekom, ktorého som vo svojom živote poznal.

Ale práve voči nej som sa veľmi previnil. Ako desaťročný som sa dostal do zlej party. Nepočúval som svoju dobrú starkú, ktorá ma pred tými zlými chlapcami vystríhala. Mne sa páčili a všetko, čo robili, mi pripadalo veľmi zábavné. Starkej som odpapuloval, napodobňoval som svojich kamošov. Fetoval som, fajčil, kradol, škaredé slová som používal. Pociťoval som zlomyseľnú radosť z toho, ako som svojimi kúskami vytáčal ľudí – dospelákov doma i v škole. Spolu so svojimi kamošmi som sa považoval za hrdinu, za „čertovsky tvrdého chlapíka“, s ktorým si nikto neporadí. Teraz, keď už je moja starká na pravde božej, je mi strašne ľúto, ako som jej v tom zlom čase veľmi ubližoval. Škaredo a hrubo som jej odvrával, nadával, reval som na ňu. Aj ruky som na ňu vztiahol, surovo som ju kmásal za šedivé vlasy a bolestivo som ju kopal do nôh. A ona? Nikdy mi nevymizne z pamäti jej milá vráskavá tvár, zhúžvaná od bolesti, ktorú som jej spôsoboval ja, jej milovaný desaťročný vnúčik. Z očí sa jej prúdom lejú slzy, ale jej bolesťou sa chvejúce pery tichučko šepcú: „Nech ti, vnúčik môj, milosrdný Pán Boh odpustí“.

Už jej niet, mojej dobrej starkej... Bola to veľmi múdra žena, hoci nevedela čítať ani písať. Mala dobrú pamäť. Bola pozornou poslucháčkou dobrých a múdrych ľudí. Všetko si zapamätala, čo od nich počula. Moja starká bola hlboko veriaca kresťankou. Aj mňa vychovávala v náboženskom duchu. Ale ja som bol vtedy hluchý k jej láskavým slovám, ktorými ma chcela priviesť k láske k Bohu a k jeho synovi – Ježišovi. Hlúpo som si namýšľal, že si so mnou nikto neporadí, lebo ja som „čertovsky tvrdý chlapík“. Mýlil som sa. Pora-

dili si so mnou veľmi ľahko – dali ma do polepšovne, a tým zlomili srdce mojej dobrej starkej. Stratila zmysel svojho života, nemala už pre koho žiť. A ja som tomu bol na vine.

Spomínam si na jej prorocké slová, keď mi smutne dohovárala pre moje zlé skutky: „Mirko, vnúčik môj, polepši sa! Si Cigán. A aj ostatní Cigáni zväčša hriechne žijú. Príde na nás, hriešnych Cigánov, boží trest. Nastane koniec sveta. Mirko môj, tuším už ten koniec sveta príde čoskoro. Hádám už hneď teraz nastane, lebo tak všetci v hriechu a nepravosti žijeme“. „Ale, nevymýšľaj, starká, také sprostosti trepeš!“ „Veru, Mirko, vnúčik môj, dobre si to zapamätaj! Pán Boh zošle na Cigánov tri prísne tresty. Prvým trestom bude, že všetci Cigáni budú na jednej hrbie sedieť.“ „To má byť voľaký trest? Ha, ha! Na hrbie sedieť! Ha, ha. Nedaj sa vysmiať, starká!“ „Pre Cigánov je to veru veľmi krutý trest. Veď oni majú túlavé nohy, radi chodia po svete, neobsedia na jednom mieste. Len keď kočujú po svete, cítia sa voľní, slobodní. Ale dnes je už veľa Cigánov, ktorí bývajú v jednom dome, „na hrbke“ a majú spolu iba jeden záchod. Boh ich potrestal svojím prvým hrozným trestom – už nie sú kočovníkmi, slobodnými, voľnými, akými boli kedysi. Už sa usadili na hrbke.“

„Akým trestom budeme postihnutí po druhý raz?“ „Druhým božím trestom bude, že si Cigáni uviažu taký veľký batoh, že ho neunesú.“ „Ako to myslíš, starká? Prečo by ho neunesli?“ „Nerozumieš tomu, vnúčik môj? Cigáni voľakedy nosili so sebou iba malé, ľahké batohy. Mali v nich iba to, čo nutne potrebovali k životu. Teraz však zhromažďujú veľké majetky, množstvo vecí, veľa peňazí. To sa už nedá v batohu odniesť. Z nás, slobodných kočovníkov, sa stali mamonári. Stali sme sa otrokmi svojho majetku, zotročili sme sa sami. Nie sme už slobodní, ako sme boli voľakedy.“ „Starká, nerozumieš tomu, čo hovoríš. Aký bude tretí boží trest pre Cigánov?“ „Tretím trestom bude, že Cigáni budú zomierať s prázdnyimi ústami.“ „Zomrú od hladu? To je naozaj hrozné!“ „Nie, vnúčik môj. Nezomrú od hladu. Zomrú s prázdny-

mi ústami, v ktorých budú chýbať ich vlastné zuby. Keď sme boli kočovníkmi, aj veľmi starí ľudia mali po smrti všetky svoje zuby. Cigánom vždy gadžovia závideli ich krásny biely chrup. Nikto z nás nemal pokazené alebo vytrhané zuby. Terajší Cigáni majú pokazené zuby, nosia zlaté plomby alebo majú umelý chrup. Ak zomrú, majú prázdne ústa...“ Starká bola veľmi smutná z toho, aká zlovestná budúcnosť čaká hriešnych Cigánov. Vrucne sa modlila k Pánu Bohu, aby nám všetkým odpustil naše hriechy. A neustále sa modlila za mňa, svojho vnuka Mirka, malého zlého cigánskeho výtržníka.

Konečne som dospel a pochopil, akou vzácnou ženou bola, koľko dobroty, lásky a spravodlivej múdrosti a obetavosti sa skrývalo v každom jej slove, v každom skutku. Dnes hlboko ľutujem, ako som jej, aj iným ľuďom, ubližoval svojimi zlými činmi a hrubými slovami. Chcel by som všetko zlé, čo som ako chalan napáchal, napraviť. Ale čo som urobil, to sa už napraviť nedá. Starkú svojou ľútosťou k životu nepreberiem, z hrobu nevzkriesim. Ale Pán Boh je ku mne milosrdný. Dovolil, aby vo mne znovu ožili slová mojej dobrej starkej. Spomínam si na všetko, čo mi ako dieťaťu vstúpovalo do pamäti a čomu som ja vtedy nechcel rozumieť. Dal mi znovu dar viery v dobrého Pána Boha a jeho jediného syna – Ježiša. V pamäti sa mi vybavila prostá modlitba, ktorú sa so mnou modlievala moja starká: „Ďakujem ti, pane, za tento deň prežitý v zdraví!“

Starká mi často hovorievala: „Cigáni by mali veriť v Ježiša a mali by sa usilovať žiť podľa jeho slov a činov. Ľahšie by prekonávali svoje každodenné starosti a pokušenia. S jeho pomocou by sme dokázali premôcť všetko zlé v sebe i okolo nás. Aj svätá kniha – Biblia – hovorí, že každé stádo má svojho pastiera. Naším dobrým pastierom by mal byť syn boží – Ježiš. Jeho slová by sme mali počúvať nielen ušami, ale celým srdcom. A naše činy by mali byť vždy dobré“.

Text: Marta Vlačuhová

Za zaslanie tvorby ďakujeme Eudmile Kellnerovej, členke Literárneho klubu Dúba.

Aj v zime treba žiť

Druhý deň mojich zimných prázdnin u starkej ukázali hory svoju zamračenú zimnú podobu. Fúkal studený severák, vysoké jedle a smreký sa bolestne kymácali v prudkých poryvoch mrazivého vetra. Snehová vrstva sa pokryla klzkou vrstvou ľadu. Zo striech chalúp viseli ľadové cencúle. V takomto počasí všetci v cigánskej osade zostali radšej doma pri ohni.

Aj my so starkou sme sa usadili čo najbližšie k sporáku, dobre zabalené v teplých prikrývkach. Z jednej strany nás oheň z piecky dobre hrial, ale od chrbta sa do nás zahrýzala mrazivá zima. Vrtalo mi v hlave množstvo otázok. „Starká, povedz mi, tvoja mama chodila po pýtaní aj v takejto zime, aká je dnes? Aj keď tak silne mrzlo?“ „Veru chodila, Martinka moja, chodila. Všetky cigánske ženy chodili po pýtaní aj v takomto zimnom nečase. Veď deti i muži aj v zime chcú jesť. Moja mama spomínala, že nemala topánky. V zime nosila onuce zo slamy, ktoré si sama urobila. Okrútila si slamu okolo nôh povrázkom. Aj oblečenie mala biedne: dlhá sukňa, chatrný kabátik. A malé dieťa tísila k sebe, zavinuté do plachty, navzájom sa zohrievali, aby nezamrzli v krutej zime. Ale cigánske ženy všetko vydržali. Brodili sa hlbokým snehom aj hodiť cestami necestami do susedných dedín, mrzli na mrazivom vetre, aby si od gadžovských gazdín vypýtali skromnú stravu pre svoje hladné deti a mužov. Veľakrát už dávno minul čas obeda, keď sa moja premrznutá matka vrátila s batôžtekom vypýtanej stravy domov. Čo mama doniesla, to sa uvarilo. Boli sme radi, že sme mali trochu teplej stravy v hladných žalúdkoch. Vyberať sme si veru nemohli, u nás sa všetko pojedlo. A tak to išlo rok čo rok.“

„Starká, včera si spomínala, že ste nesmeli chodiť po pýtaní v nedeľu. Prečo?“ „Nedeľa bola sviatočný deň. Chodilo sa na omšu do kostola, každý sa pekne obliekol. Otrhané cigánky by kazili sviatočný vzhľad gadžovskej dediny. Preto sme nemohli chodiť po pýtaní v nedeľu. Pamätám sa, že moja mama si každý deň v týždni odkladala do hrnca pod posteľ pár zemiakov, zeleniny.

Z toho potom varila na nedeľu, lebo aj v tento deň sme boli hladní. Vieš, Martinka, moja mama skrývala vo svojom hrnci pod posteľou aj iné poklady. Ušila si z ľanového plátna vrecká na múku a soľ. To sú pre varenie veľmi dôležité veci. Ak máš trochu múky a štipku soli, dokážeš navariť pre početnú rodinu celkom chutnú stravu. Tu pridáš ďakky zemiačik či kúsok mrkvy, cibule, kapusty, okoreníš ďakou bylinkou. Vraví sa, že núdz a hlad sú najlepšie kuchári. Nuž, my Cigáni to vieme, zažívali sme to na vlastnej koži.“ „To je hrozné, starká. To ste vždy tak biedne jedávali?“ „Pán Boh dal Cigánom vždy toľko sily, aby prežili krutú zimu. Keď prišli Vianoce, gazdovci boli štedrejší. Dávali nám aj koláče: makové, tvarohové, orechové, podarovali nám aj jabĺčka a iné dobroty. Ba aj vypiť za pohárik nám naliali.“ „Starká moja, prečo si cigánske ženy nepiekli koláče samy?“ „Veď si už máme pomáhala neraz piecť koláče, vnučka moja. K pečeniu potrebuješ mnoho vecí: dobrú rúru, mlynček na mak, na orechy. Aby sa ti koláč podaril, potrebuješ kvalitnú múku, maslo, vajčička, mak, orechy, rôzne ovocie – suroviny, ktoré sú drahé a pre nás, Cigánov, boli v minulosti úplne nedostupné. V tých časoch aj pre gadžovských gazdov bol cukor vzácnym tovarom. A na koláče potrebuješ veľa cukru. Voľakedy vyrábali cukor tvrdý ako kameň. Vyrábali ho v tvare veľkej homole. Musel sa najprv z homole pootlíkať, potom rozdrviť na prach a až potom sa dal použiť. Veru, cukor bol jediný tovar, ktorý gadžovské gazdiné nikdy nedali cigánskym ženám, čo chodili po pýtaní.“ „Kedy sa Cigáni mali najlepšie? Kedy si mohli dopriať aj nejaké maškrtky? To si nikdy nevedeli zaraobiť nejaké peniaze?“ „Nuž, Martinka moja, najveselším obdobím roka boli fašiangy. Naši chlapi chodili s gadžovskými mládenkami po dedine s maškarami, vyhrávali na husličkách, na harmonike, na base či bubne samopašné fašiangové pesničky. Naše cigánske kapely pozývali hrať i do bohatých panských domov a chlapi hrali panstvu k tancu na fašiangových báloch a plesoch. Vtedy sa bohatí páni – rajovia, za dobrú mu-

♦ Ilustračná fotografia. Foto: archív RNK

ziku štedro odmieňali cigánskym hudobníkom aj peniazmi a rôznymi zákuskami, tortami zo svojich stolov. Dostali aj zvyšky z plesovej kuchyne, ktoré už panstvo nevládalo pojesť. Muzikanti tak doniesli z panských hostín rôzne klobásky, pečené masá, kuriatka, husacie stehná a iné dobroty. Za peniaze nakúpili cigánske ženy homolu cukru, múku, soľ. My deti sme dostávali od mamy kúsok cukru, ktorý sme nekonečne dlho cmúľali a šetrili sme si túto dobrotu, aby nám vydržala čo najdlhšie.“ „Starká, vy-

svetli mi, čo znamená gadžo a raj po cigánsky. Už si tieto slová viackrát použila vo svojej reči, ale ja im celkom nerozumiem.“ „Vzdelaný a bohatý pán sa v našej reči nazýva raj. Gadžo je biely človek, nie Cigán. Gadžami sú aj gazdovci, aj obyčajní bieli ľudia, ktorí sú chudobní, ale predsa len o niečo bohatší, ako my, Cigáni. Som rada, Martinka, že ťa zaujíma reč tvojich predkov a že sa nehanbíš za to, že si Cigánka. Hrdá som na teba, vnučka moja najmilšia.“

Text: Marta Vlačubová

Zmena

Zimné prázdniny u starkej sa mi končia. Zajtra ráno už pocestujem k našim domov na dolniaky. Prečo sa mi zdá, že čas u starkej beží akosi rýchlejšie? Hoci je naša cigánska osada malá, vždy sa tu niečo zaujímavé deje. A starká rozpráva také zaujímavé veci o živote voľakedajších Cigánov. Bude mi na dolniakoch veľmi chýbať.

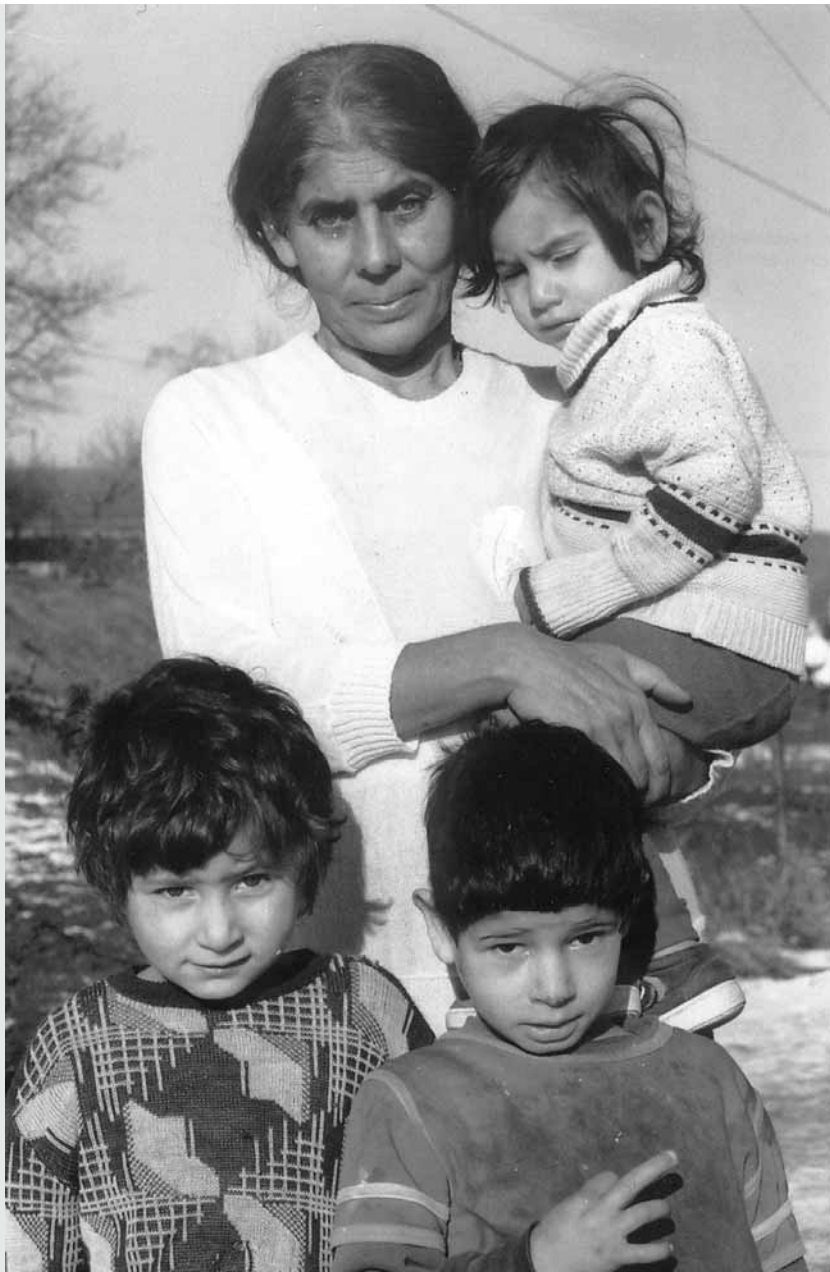
„Starká moja, porozprávaj mi ešte o tom, ako sa voľakedy žilo Cigánom.“ „Vnučka moja najmilšia, ja som sa narodila už do lepších časov, kedy sa aj nám, Cigánom, trochu lepšie žilo. Ale moja mama mi často rozprávala o svojom biednom detstve. Tá si užila veľa hladu, bitky aj prenasledovania vo svojom živote. Všetličo veru prežila a pretrpela.“ „Starká moja, kedy sa aj pre Cigánov začal lepší život?“ „Až po skončení druhej svetovej vojny. Cez vojnu nás chceli fašisti vykynožiť. Vtedy nám bolo najhoršie, ale po skončení vojny v roku 1945 svitli aj nám lepšie časy. Len nie všetci Cigáni to dokázali využiť.“ „V čom bola tá zmena k lepšiemu, starká?“ „Nuž v tom, že aj cigánske deti museli chodiť do školy. Dostali možnosť vzdelávať sa tak, ako deti gadžov. Cigánski otcovia museli chodiť do roboty, ba aj cigánske ženy mohli

pracovať v nových fabrikách a na družstvách. Už nemuseli chodiť po pýtaní. Cigánskych mládenčcov, ktorí dovŕšili devätnásť rokov, povolali na vojenčinu. Tam sa mnohému užitočnému naučili. Vojenčina z nich spravila chlapov. Tí Cigáni, ktorí sa naučili robiť, dobre zarobili. Mohli, ba museli svoje deti posilať do škôl. Aj Cigáni mali možnosť vzdelávať sa. Nastali pre nás lepšie časy.“

„Starká, prečo ľudia o našej rodine hovoria, že sme bohatí?“ „Martinka moja, preto to hovoria, lebo tvojmu starkému sa nelenilo robiť. Ako vojak vojenčil v Čechách. Po ukončení vojenčiny tam zostal robiť v jednom veľkom závode, kde sa spracovávalo železo a oceľ a vyrábali sa tam rôzne zložité železné stroje a motory. Veľmi tvrdá robota to bola, ale bola aj dobre platená. Môj otec zarobené peniažky zbohdarma nerozhadzoval. Vedel, že si každú korunu zarobil svojou ťažkou robotou. Mal svoj cieľ: za zarobené peniaze si chcel kúpiť dom a mať veľkú rodinu. Preto tak tvrdo pracoval, preto šporoval a svoj cieľ dosiahol. Za ušetrené peniaze si kúpil na dolniakoch veľký dom, oženil sa a mal osem detí. V tom dome sme všetci vyrástli. Ešte dodnes patrí našej rodine. Preto nás po-

važujú za bohatých, lebo náš otec vedel pracovať a k práci viedol aj svoje deti.“ „Musel to byť úžasný človek, starká. Ja si ho už iba slabo pamätám, bola som ešte veľmi malá, keď umrel...“ „Bol to veľmi dobrý človek. Všetci ho mali radi, Cigáni i gadžovia. Dobře vychádzal s ľuďmi, mali ho radi susedia i jeho spolupracovníci v robote. Vážili si ho, lebo na môjho otca sa dalo spoľahnúť. Mal dobré vlastnosti: bol spravodlivý, čestný, pracovitý ale aj veselý, vtipný a dobrosrdečný. Slovom – správny chlap. Vychoval osem detí. Každému z nás dal veľké bohatstvo do života – poslal nás do škôl a vychoval z nás slušných, pracovitých ľudí. Každý z nás sa vyučil nejakému remeslu a všetci sme sa dobre uplatnili. Otec bol na nás, svoje deti, veľmi hrdý. Nikdy sme mu hanbu neurobili, ani neurobíme. Vychovával nás s láskou, ale ak bolo treba, vedel byť prísny. Vždy sme ho rešpektovali, lebo nás vedel vypočuť a vždy spravodlivo rozhodoval. Bol nám vo všetkom vzorom. Vďaka nášmu otcovi sme sa stali bohatou rodinou, ako o nás ľudia hovoria. Náš otec nám dal najväčšie bohatstvo: naučil nás statočne pracovať a umožnil nám chodiť do škôl, dal nám vzdelanie.“

Text: Marta Vlačubová

♦ Ilustračná fotografia. Foto: R. Čonka

Ako sa Sadžanlo ocitol v inom svete

Sar o Sadžanlo pes arakhla andre aver luma

Žil raz jeden mladý rómsky čhavo, ktorý bol iný ako ostatní chlapi v osade. Volali ho Sadžanlo. Zaujímali sa o veci a udalosti – prečo sa strieda deň a noc, prečo cez deň svieti slnko a večer mesiac a hviezdy, prečo prší, prečo fúka vietor, prečo horí oheň a podobne. Kedže v osade mu nikto nerozumel a nevedel na tieto otázky odpovedať, chodil do obce k jednému staršiemu pánovi, ktorého volali Fyzikus. Ten mal ďalekohľad a každý večer pozoroval oblohu a hviezdy. Náš čhavo tam dostával odpovede na svoje otázky a chcel vedieť viac a viac. Rozhodol sa preto, že pôjde do sveta hľadať odpovede na ďalšie otázky, ktoré ho zaujímali, a na ktoré mu ani Fyzikus už nevedel odpovedať. „Chod s pánom bohom, synku a na rodičov nezabudni! Ukáž, čo v tebe je a neurob nám hanbu!“ povedali mu rodičia.

Sadžanlo sa túlal horami dolami, prechádzal lesmi, kým neprišiel do jedného zvláštneho lesa. Bola už pomaly tma, a tak išiel za svetielkom, ktoré videl pred sebou. Keď k nemu došiel, uvidel pred sebou osvetlenú drevenú klenbu. Bola ako nejaká vstupná brána do iného sveta. Sadžanlo sa pred ňou zastavil a rozmýšľal, čo robiť. „Túlam sa už dlho horami dolami a ešte stále som nedorazil do žiadneho mestečka. Čo ak vstúpim do tejto brány a ihneď sa ocitnem v nejakom mestečku?“ uvažoval. Po chvíli váhania nabral odvahy, zavrel oči a vkročil do brány. Potom otvoril oči a pozerá sa. Stojí na nejakom námestí. Otočí sa a za sebou vidí kostolné dvore, ktorými sa sem dostal. „Aspoň viem, odkiaľ sa mám vrátiť,“ pomyslel si.

Kráča po námestí a obzerá si ľudí. Je smädný, hladný a unavený. Zájde do prvej krčmy, vstúpi dnu a za pultom vidí nádhernú dievčinu, zahľadí sa jej do očí a ona pohľad opätuje. Stojí ako omámený pohľadom. Nášho mládenca akosi prešiel smäd, hlad a únava. Sadne si za prvý stôl pri dverách a ne-

spustí pohľad z dievčiny. Tá pristúpi k jeho stolu a pýta sa: „Čo si dáte, mladý muž?“ Ten pozerá na ňu a je ticho. Dievčina od stola odíde a po chvíli sa vráti. Položí mu na stôl jedlo a pivo a odíde za pult. Mládenec vstane od stola a ide k pultu. „Ako sa voláš, krásavica?“ pýta sa jej, „ja som Sadžanlo,“ predstavuje sa. „Prepáč, ale nemám čas na teba, musím pracovať,“ dievčina odíde obsluhovať hostí. Sadžanlo sa vráti k svojmu stolu, napije sa piva, pozerá sa na ňu a niečo prekusne. Skriňové hodiny v rohu krčmy odbíjajú polnoc. „Zatvárame,“ zakričí dievčina. „Ale ja nemám kam ísť,“ povie Sadžanlo a dievčina mu ponúkne nocľah. „Za päť grajciarov môžeš prespať tu v krčme na povale.“ Ten s tým súhlasí, zaplatí za jedlo, pivo a nocľah a ide na povalu v nádeji, že je blízko pri dievčine a ráno ju uvidí zase.

Ráno, keď sa zobudí, je asi osem hodín. Zíde z povaly do krčmy a tam vidí, že za pultom stojí mladý muž. „Kde je tá krásna dievčina, ktorá tu večera obsluhovala?“ pýta sa Sadžanlo mladého krčmára. „Hahaha,“ zasmee sa krčmár a pokračuje, „akáže krásavica? Nevie, koľko si tu videl obsluhovať, ale tu obsluhujem iba ja a jediná krásavica v tejto krčme je tam, moja dcérka Drahomírka.“ Ukazuje na svoju ročnú dcérku, ktorá sa hrá v rohu krčmy. „Je sirotou, jej mama, teda moja žena zomrela pred desiatimi rokmi, a preto sa starám o ňu sám,“ vysvetľuje krčmár Sadžanlovi. Ten na neho pozerá a v duchu si hovorí: „Čo je blázon? Ako mohla jej mama zomrieť pred desiatimi rokmi, keď dievčatko má len rok?“ Nejde mu to do hlavy a vyjde z krčmy von. Po celom meste hľadá svoju krásnu dievčinu, pýta sa na ňu každého, avšak márne. Nikto ju nevidel a nikto ju nepozná. Unavený z toľkého hľadania si sadne na lavičku na námestí. Sedí a rozmýšľa, únava ho premáha, a tak si ľahne na lavičku a zaspí.

Ráno, keď sa zobudí, ide do krčmy. Vojde dnu a tam vidí svoju

krásavicu. Ide rovno k nej. „Kde si bola včera?“ pýta sa jej. „Ja? Ty kde si bol, ja som tu bola celý čas,“ odpovedá mu. Sadžanlo nechápal. „Určite si hladný a smädný,“ spýtala sa ho dievčina. „Ako vlk,“ odpovedal jej. Dievčina mu doniesla jedlo a pivo a položila to na stôl so slovami: „Ja som Drahomíra, dcéra majiteľa tejto krčmy. Dobrú chuť!“ Čhavo jedol, pil a obzeral si ju. Sem tam prehodili aj nejakú reč. Aj on začal byť dievčine sympatický. O polnoci sa s dievčinou rozlúčil a išiel si ľahnúť na povalu s tým, že ráno o šiestej hodine otvorá krčmu a opäť sa stretnú. Ráno krátko po šiestej hodine zišiel Sadžanlo z povaly dolu do krčmy a tam opäť za pultom stál mladý krčmár a v rohu sa hralo malé dievčatko. Bol sklamaný. Pozrie sa na skriňové hodiny v rohu krčmy – a tie idú dozadu. „Čo mi už naozaj šibe?“ pýta sa čhavo sám seba. „Dáte si niečo, mladý pán?“ spýtal sa ho krčmár. Ten mávne rukou a uteká von z krčmy. „Tu sa dačo deje, tu niečo nie je v poriadku,“ hovorí si čhavo a rozmýšľa. Potom si spomenie na Fyzikusa. „Len on mi môže pomôcť vysvetliť túto záhadu. Musím ísť za ním domov,“ radostne vykrikoval Sadžanlo a skočil do otvorených dverí v kostole.

Ocitol sa v lese pred klenbou. Rýchlo sa ponáhlal domov za starčekom Fyzikusom. Keď sa stretli, Sadžanlo mu všetko vyrozprával, ako prešiel klenbou v neznámom lese a ocitol sa v meste, v ktorom vždy ráno o šiestej hodine sa mesto a ľudia menia, aj v krčme sa menia ľudia a veci v nej. Jediný, kto sa v meste nemení, je Sadžanlo. Fyzikus rozmýšľa, a potom povie: „Zdá sa, že si sa ocitol časovej slučke“. „A čo je to časová slučka?“ spýtal sa Sadžanlo starčeka. „Je to časové obdobie, ktoré sa opakuje znova a znova a točí sa dvadsať štyri hodín. Ľudia v slučke nie sú si vedomí situácie, a nemôžu ju zmeniť, prijali svoj osud a snažia sa podľa toho žiť,“ vysvetľuje Fyzikus Sadžanlovi a pokračuje, „avšak podľa toho, čo hovoríš ty, ľudia

v tom meste sa ocitli v niečom horšom ako je časová slučka. Spomínal si, že mladý krčmár hovoril, že krčma odjakživa patrila im a to isté povedala aj tvoja krásavica, však?“ spýtal sa Sadžanla. „Áno, presne tak to povedali,“ odpovedal. „Všimol si si v krčme niečo zvláštne?“ pýta sa ďalej starček Fyzikus. Sadžanlo rozmýšľa a po chvíli povie: „Áno, v rohu krčmy stoja skriňové hodiny, ktoré raz idú dopredu a na druhý deň dozadu, potom ďalší deň zase dopredu, a potom zase dozadu,“ odpovedal mládenec. „Viem, čo sa stalo,“ hovorí starček a pokračuje, „spôsobili to tie hodiny. Sú ako stroj času. Pred desiatimi rokmi tie hodiny spôsobili to, že na jednom mieste vznikli dva časopriestory. V jednom čas ide dopredu, a teda ľudia a veci v ňom starnú a v druhom sa čas vracia dozadu a ľudia a veci v ňom mladnú, pritom ide o tých istých ľudí,“ vysvetľuje Fyzikus. „Čo to znamená?“ pýta sa mládenec. „To znamená, že tvoja milovaná a to malé dievčatko je jedna a tá istá osoba, a to sa týka aj ostatných ľudí. V jednom časopriestore sú o desať rokov starší a v druhom o desať rokov mladší,“ hovorí Fyzikus. „To znamená, že o rok to malé dievčatko nebude existovať, a teda nebude existovať ani moja milovaná?“ spýtal sa náš čhavo Fyzikusa. „Presne tak, synak, máš na to rok, aby si to zastavil a vrátil čas späť desať rokov,“ vysvetlil mu Fyzikus.

Sadžanlo neváhal a utekal zase do tej krčmy. Akurát tam bola jeho milovaná. „Čie sú tie hodiny?“ spýtal sa dievčiny. Tá sa pozerá na neho a hovorí: „Môj dedo ich sem doniesol pred desiatimi rokmi, keď zomrela moja mama“. „A kde ho nájdem?“ opýtal sa jej Sadžanlo. „Už desať rokov sedí uzavretý vo svojom hodinárstve na hornom konci mesta a s nikým odvtedy neprehovoril ani slovo,“ hovorí mu dievčina. Sadžanlo vybehol z krčmy a utekal na horný koniec mesta za dedom svojej krásavice. „Ja som Sadžanlo a nie som z tohto mesta,

ale som svedkom, ako sa tu strieda časopriestor, ktorý bol spôsobený hodinami, ktoré ste vy vyrobili. Viete mi vysvetliť, čo sa stalo?“ opýtal sa ho Sadžanlo. Starec vedel, že to všetko môže zastaviť iba človek, ktorý nebude z tohto mesta, a preto po desiatich rokoch prehovoril. „Pred desiatimi rokmi mi nešťastnou náhodou zomrela dcéra, matka Drahomíry, a chcel som vyrobiť časostroj, ktorý by vrátil čas. Niečo sa ale pokazilo, a tak vznikli dva časopriestory na jednom mieste. V jednom všetko starne a v druhom všetko mladne, až kým to nezanimkne. A súčasne to prestane existovať aj v druhom časopriestore, ako keby veci a ľudia neexistovali. Iba človek, ktorý nie je z tohto mesta to môže zastaviť,“ vysvetľuje hodinár Sadžanlovi. „A čo mám urobiť?“ pýta sa ho náš čhavo. „Treba zastaviť kyvadlo hodín, a to môže urobiť iba človek, ktorý prešiel časopriestorovou bránou. Potom sa čas vráti späť o desať rokov,“ vysvetlil mu starý hodinár. Sadžanlo utekal do krčmy zastaviť kyvadlo hodín, ale potom si uvedomil, že ak to urobí, nastane čas späť desať rokov a jeho milovaná bude mať iba jedenásť rokov. „Nedbám,“ povedal si, „podstatné je, že oslobodím celé mesto a ľudí v ňom. A na ňu si počkám, až dospeje“. A tak sa aj stalo. Mesto ožilo a aj ľudia v ňom. Drahomíra Sadžanlovi ďakovala za všetkých, a keď dospela, vydala sa za neho. Sadžanlo sa priučil hodinárstvu a spolu so svojimi veľmi dobrými učiteľmi, dedkom svojej milovanej a Fyzikusom, vyrábali tie najlepšie hodiny na svete. Len do výroby časostroja sa už nikdy nepustili. A tak si všetci žili šťastne, až kým nepomreli.

* * *

Dživelas jekhvar jekh terno romano čhavo, savo sas aver sar aver čhave andre osada. Vičhinenas les Sadžanlo. Interesinelas pes pal ajse buča the ačhipena – soske pes čerinel o džives la račaha, soske

Elena Lacková: Lavuta trine jilenca

O Kirko, o primašis, imar jekhe pindreha ehas andre mulaňi bar. Vašoda kamlas peskero barvalipen maškaro čhave tu ulavel. Leskeri romňi e Dara imar anglo berš mułas, u leske trine čhaven pre men muklas. O Kirko ehas lačo primašis, leskera banda o manuša the dur prindamas. Palo Kirko vakerenas, hoj leskero vonos andral sakoneste o jilo avri bašavel. Kamelas avkes, sar sako lavutaris, hoj the leskere čhave lavutara te aven.

O nekphureder čhavo, o Čiriklo, the o maškaruno o Peko, nakamenas aňi te šunel. O Kirko pes lenge mangelas, the marlas len, aľe on nabajinenas. O Mitkos, o nektemededer, mek aňi mištes e lavuta andro vasta naulikerđa, imar siklolas. Pre lavuta avri bašavlas, sar e balvaj phurdel, sar džal o paňi, the sar o slavikos gilavel. O Kirko nadživlas hijaba, pal peste mukela bare primašis.

Jekhvar rati kijo Kirko avilas la Darakeri vodi, demađa les le angušteha a phenda: – Kirko, imar so džives aveha pal mande, ta le čhavenge rozde amaro barvalipen. Ulav len

avkes, šarme tukephenava! Le Čirikleske the le Pekeske de o kher, ale Mitkuske de e lavuta. A džan Kirko, hoj tiri lavuta hiňi drabardĭ...

O Kirko daratar idralas, aľe phučlas: – Phenes, hoj miri lavuta hiňi drabardĭ?

E Dara phenda: – Kirko, tiri lavuta drabardĭ vaš oda, bo andre hin trin jile!

Le Kirkes jagali dar labarlas, aľe phučlas: – Daro, soske man dilmares? Se me džanav, hoj andro lavuti hin čak jekh jilo.

La Darakero vodi mek phenda: – Kirko, mek cikno salas, sar bašavehas imar akor andre lavuta thodaľ tiro jilo, u sar man čorďal mira dáke, bašavehas mange amare šukar gila, andre tiri lavuta thodaľ the me miro jilo... A the le Mitkusker o jilo andre lavuta hino... Te aňi jek čhavo amare primašis naela, naela man smirom aňi pre aver svetos! – a o vodi našliľas.

Ola račatar le Kirkos smirom naehas. Napáčalas, hoj leskeri lavuta hiňi drabardĭ, aľe vaš oda la andralo vast namuklas. Bašavlas upre la Darakere gila avkes sar varekana. Sar imar nabirinlas, vičhindĭ kija peste le

čhaven a phenda: – Čhavale, me imar džaval tumari daj, pharo mange korkoren tumen te mukel, a vašoda kamav tumenge te rozulavel oda, so tumenge mukav. Tu, Čiriklo, the tu Peko, tumenge dav o kher a le Mitkuske dav e lavuta, bo ča ov džanel te bašavel.

Andro Čiriklo geľas bari cholĭ, uščilas pále phuv, geľas kijo vados a vičhinelas: – Dade, pre soste mange ela o kher? Me kamav e lavuta! Te bašavel sikľuvava!

O Peko tiž vičhinelas: – Mange o kher nakampel, le kherestar nadživava, me kamav e lavuta! Te bašavel sikľuvava!

Čoro dad, sar phares len likerlas avri bararlas u akana našči aňi loke jileha merel, phares džanas leskere lava: – Ej, čhavale, sar dikhav, napribarilan tumen tumenge kija jile, pro mulano haďos tumenge phenav, te jekh avreske našigitinena, čorikanes dživena... A čore manušes ňiko nakamel!

O Mitkus pes čidaľ kijo dad o rovindos phenda: – Dade, me nakamav, kaj pharipnastar te meres! De lenge the e lavuta! – a dukhades pes rozrudňas.

O Kirko šilale vasteha phirlas palo bala peskere nekterneredereske a phares phenda: – Kamľom, hoj te aves baro primašis,

aľe te nakames e lavuta, ta nakames aňi miro jilo.

O Mitkus chudna le dadeskero vast a phenda: – Dade, džava solgaske a e lavuta mange lendar cinava! Me avava primašis, madara!

O Kirko merelas a polokes phenda: – Mitku, nabister, hoj o románe gila labaren andro jile jag the kamľiben. Miro jilo ela tuha... – A phandľas ojakha.

Sar les parunenas, avile o Róma so bešenas pašes the so bašenas dur. But lavutara avile, o lavuti rovenas palo baro primašis. E char imar ehas zaučhardĭ, aľe o lavutara bašavnas, pále mulaňi bar džanas o gila the le romangero roviben.

O Mitkus pašo dad ačhiľas ňiž savore Róma naodhela. Khere kijo phrala nakamľas te visalol. Džala, kaj les o jakha lidžana, ela solgas. O šar varesave love rodela vaš peskeri lavuta džala, bo bi e lavuta peskeri bacht naarakhela.

Džalas dromenca, the na dromenca. Džalas palo bara, the palo kandre. Pharo leske ehas palo kher, the palo prhala, soske ča ajse hine? Pharo leske ehas the palo dad. Odoj, kaj akana džal, ela korkoro, ňikhaj les naužaren la kadere vasta, kaj les te

str. 12 >>>

prekal o džives vuduđarel o kham u rači o čhon the o čerčeňa, soske del brišind, soske phurdel e balvaj, soske labol e jag the avka. Vaš oda, hoj andre osada leske ňi-ko na´chaolas u nadžanelas pre kala phučibena pale te phenel, phirelas andro gav kija jekh phureder raj, saves vičhinenas Fizikus. Oles sas durdikhlo u sako rat dikhelas pro ňebos the čerčeňa. Amaro čhavo odoj chudelas palepheñibena pre peskre phučibena u kamelas te džanel buter u buter. Vaš oda phendža peske, hoj džala andre luma te rodel palepheñibena pre aver phučibena, save les interesinenas, u pre save leske aňi o Fizikus imar nadžanelas pale te phenel. „Dža le devleha, mročo u pro dad-daj mabister! Sikav, so andre tute hin u maker amenge ladž!“ phende leske o dad-daj.

O Sadžanlo phirelas heđenca mařenca, prekal o veša, medik na´vľa andre jekh nachocsavo veš. Sas imar polokes šititno, u avka džalas pal o vududoro, savo dikhľa anglal peste. Sar kija leste avľa, dikhľa anglal peste vuduđardži kaštuňi klemba. Sas sar varesavo baro vudar andre aver luma. O Sadžanlo anglal late ačhila u gondolinlas, so te kerel. „Phirav upre tele imar but heđenca mařenca u meksa n´avľom andre ňisavo forocis. So te džava andre kada baro vudar u maj arakhava pes andre varesavo forocis?“ gondolinlas. Pal o sikra idejos kidňa zor, andrephandľa o jakh u pindrardža andro baro vudar. Palis phundradža o jakha u dikhel. Ačhel pre varesavo forotuno than. Visarel pes u pal peste dikhel khangerakro vudar, prekal savo pes odoj dochudňa. „Barča džanav, khatar pes kamav te visarel,“ gondolindža peske.

Phirel pal o foros u dikhel pašal peste pro manuša. Hino trušalo, bokhalo, the bizzoralo. Džal andre ešebno karčma, džal andre u pal o džindžardo skamind dikhel šukara rakľa, dikhel lake andro jakha u oj leske o dikhiben pale del. Ačhel sar mato le dikhibnastar. Amares čhas varesar pregeľa e truš, bokh the bizzor. Bešel tele pašal o ešebno skamind paš o vudar u namukel o jakha pal e rakľi. Oja avel kija leskro skamind u phučel pes: „So peske deha, terno murš?“ Oda dikhel pre late u čhitel. E rakľi pašal o skamind džal het u pal o sikra idejos avel pale. Thovel leske pro skamind o chaben the e lovina u džal pal o džindžardo skamind. O terno čhavo uščel upre pašal o skamind u džal kijo džindžardo skamind. „Sar pes vičhines, šukarori?“ phučel pes latar, „me som o Sadžanlo, sikavel pes. „Maruš, kajča man nane idejos pre tute, som tromadži te kerel buči,“ e rakľi džal te sogalinel le manušen. O Sadžanlo pes visarel kija peskro skamind, pijel la lovinatar, dikhel pre late u vareso predanderel. E uči kaštuňi ora andro šing la karčmake marel jepaš rat. „Andrephandas,“ vičhinel e rakľi. „Kajča man nane kaj te džal,“ phenel o Sadžanlo u e rakľi les del soviben. „Vaš o pandž grajcara šaj soves adaj andre karčma pro pados.“ Oda phenel mištes, počinel vašo o chaben, lovina the soviben u džal pro pados andro pačaviben, hoj hino pašes paš e rakľi u tosara la dikhela pale.

Tosara, sar uščel, hin vaj ochto ori. Džal tele pal o pados andre

karčma u odoj dikhel, hoj pašal o džindžardo skamind ačhel terno murš. „Kaj hiňi koja šukar rakľi, savi adaj idž sogalinelas?“ phučel pes o Sadžanlo le terne kačmaristar. „Hahaha,“ asal o kačmaris u vakerel dureder, „savi šukarori? Nadžanav, kas tu adaj dikhľal te sogalinel, kajča adaj sogalinv ča me u jekhutňi šukarori andre kaja karčma hiňi kodoj, miri čhajori e Drahomirka.“ Sikavel pre peskri beršeskri čhajori, savi pes bavinel andro šing la karčmake. „Hiňi bi e daj, lakri daj, u miri romňi muľa

venca: „Me som e Drahomira, le kačmariskri čhaj. Lačo chaviben!“ O čhavo chalas, pijelas u dikhelas pre late. Adaj odoj the prevakerde. The ov chudňa te el la rakľake pre kedva. Pre jepaš rat pes la rakľaha odkidňa u gela peske te pašľol pro pados oleha, hoj tosara šov orendar phundravel e karčma u pale pes arakhena. Tosara sikra pal o šov ori gela o Sadžanlo tele pal o pados andre karčma u odoj pale pal o džindžardo skamind ačhelas o terno kačmaris u andro šing pes bavinelas

andre late. Jekh, ko pes andro foros načerinel, hino o Sadžanlo. O Fizikus gondolinel, u palis phenel: „Dičhol, hoj pes arakhľal andro idejoskro phandľipen“. „U so´da hin oda idejoskro phandľipen?“ phučľa pes o Sadžanlo le phurestar. „Oda hin idejoskro kotor, savo pes visarel pale u pale u bondžarel pes bišuštar ori. O manuša andro phandľipen nane godžate la situacijake, u našči la čerinen, ile kada peskro dživipen u kamen pal oda te dživel,“ avrivakerel o Fizikus le Sadžanleske

ša the savoro andre leste terňol, u paš oda džal pal o jekh manuša,“ avrivakerel o Fizikus. „So´da hin?“ phučel pes o terno čhavo. „Oda hin, hoj tiri kamaduňi the koja cikňi čhajori oda hin jekh manušňi, u oda pes chudel the prekal aver manuša. Andre jekh idejosthan hine deš berš phureder u andro dujto deš berš terneder,“ phenel o Fizikus. „Kames te phenel, hoj pal o berš koja cikňi čhajori adaj na ela, u na ela aňi miri kamduňi?“ phučľa pes amaro čhavo le Fizikustar. „Ipen avka, mročo, hin tut pr´oda berš, kaj oda te ačhaves u te visares pale o idejos anglo deš berš,“ avrivakerdža leske o Fizikus.

O Sadžanlo naužardža u denašelas pale andre koja karčma. Ipen odoj sas leskri kamaduňi. „Kaskri koja ora?“ phučel pes la rakľatar. Oja dikhel pre leste u phenel: „Miro papus la andža adaj anglo deš berš, sar muľa miri daj“. „U kaj les arakhava?“ phučľa pes latar o Sadžanlo. „Imar deš berš bešel adrephandlo andre peskri orarňa pro upruno foroskro agor u ňika- ha akorestar naprevakerdža aňi lav,“ phenel leske e rakľi. O Sadžanlo denašľa avri andal e karčma u denašelas pro upruno foroskero agor pal o papus peskra šukarorakro. „Me som o Sadžanlo u na som andal kada foros, kajča dikhav sa, sar pes adaj čerinel o idejosthan, savo kerdža e ora, savi tumen avrikerdžan. Džanen mange te phenel, so pes ačhila?“ phučľa pes lestar o Sadžanlo. O phuro džanelas, hoj ada savoro šaj ačhavel ča manuš, savo na ela andal kada foros, u vaš oda pal o deš berša prevakerdža. „Anglo deš berša mange bibachtales muľa e čhaj, e daj la Drahomirakri, u kamľom te kerel avri idejosmašina, savi visardžahas pale o idejos. Kajča vareso pes musardža, u avka pes kerde duj idejosthana pre jekh than. Andre jekh savoro phurol u andro dujto savoro terňol, medik oda na našľola. U jekhvar oda pr´ačhela te el the andro dujto idejosthan, sar te o manuša the savoro šoha nauľahas. Ča manuš, savo nane andal kada foros oda šaj ačhavel,“ avrivakerel o oraris le Sadžanleske. „U so kamav te kerel?“ phučel pes lestar amaro čhavo. „Kampel te ačhavel la orakro čalado, u oda šaj kerel ča manuš, savo pregeľa le idejosthaneskre vudareha. Palis pes o idejos visarela pale anglo deš berša,“ avrivakerel leske o phuro oraris. O Sadžanlo denašelas andre karčma te ačhavel la orakro čalado, kajča palis leske avľa pre godži, hoj te avka kerela, ačhela o idejos anglo deš berša u leskra kamaduňake ela ča dešujekh berš. „Nabajinav,“ phendža peske, „bereder hin, hoj biphandava calo foros the le manušen andre leste. U pre late peske užarava, medik na ela džuvľi“. U avka pes the ačhila. O foros odžidžila the o manuša andre leste. E Drahomira le Sadžanleske palikerlas vaš savore, u sar sas latar džuvľi, gela romeste pal leste. O Sadžanlo sikľila orakra bučake u jekhetane peskre bare lače sikľardenca, peskra kamaduňake papuha the le Fizikusiha, avrikerenas ola nekfeder ori pre luma. Ča andro avrikeriben idejosmašinakro pes imar šoha namukle. U avka peske savore dživenas bachtales, medik namule.

*Napísal a preložil: Igor Dužda
Ilustračná fotografia:
Radka Repková*

anglo deš berš, u vaš oda pal late bajinav korkoro,“ avrivakerel o kačmaris le Sadžanleske. Oda pre leste dikhel u andre vodži peske phenel: „So hino dilino? Sar šaj lakri daj muľa anglo deš berš, te la čhajorake ča jekh berš?“ Nadžal leske andro šero u džav avri andal e karčma. Pal savoro foros rodel peskra šukara rakľa, phučkerel pes pre late dojekhestar, kajča zijand. ňiko la nadikhľa u ňiko la nadžanel. Bizoralo ajse rodipnastar peske bešla pre lavka pro foros. Bešel u gondolinel, o bizzoralipen les phagel tele, u avka peske pašľol pre lavka u zasovel.

Tosara, sa uščila, džal andre karčma. Džal andre u odoj dikhel peskra šukarora. Džal prosto kija late. „Kaj salas idž?“ phučel pes latar. „Me? Tu kaj salas, me somas adaj calo idejos,“ palephenel leske. O Sadžanlo na´chaolas. Sal bokhalo the trušalo,“ phučľa lestar e rakľi. „Sar ruv,“ palephendža lake. E rakľi leske andža chaben the lovina u thodža pro skamind le la-

e cikňi čhajori. Sas bilošano. Dikhel pre uči kaštuňi ora savi ačhel andro šing la karčmake – u oja džal palal. „So mange čačeste prečučkerel?“ phučel pes o čhavo korkoro pestar. „Dena peske vareso, terno raj?“ phučľa lesta o kačmaris. Oda kerdža tele le vasteha u denašelas avri andal e karčma. „Adaj pes vareso kerel, adaj vareso nane avka sar kamel te el,“ phenel o čhavo u gondolinel. Palis peske leperel pro Fizikusis. „Ča ov mange šaj šigitinel avri te phenel kada šerophageripen. Som tromado te džal pal leste khere,“ lošanes vičhindža o Sadžanlo u chučľa andro phundrado khangerakro vudar.

Arakhľa pes andro veš anglal e klemba. Sigo sidžarelas khere pal o phuro Fizikus. Sar pes arakhle, o Sadžanlo leske sa avrivakerdža, sar pregeľa la klembaha andro naprindžarnuto veš u arakhľa pes andro foros, andre savo sako tosara šov orendar pes o foros the o manuša čerinen, the andre karčma pes čerinen o manuša the savoro

u vkerel dureder, „kajča pal oda, so vakeres tu, o manuša andre tiro foros pes arakhle andre vareso goreder sar hino o idejoskro phandľipen. Leperehas, hoj o terno kačmaris vakerelas, hoj e karčma čirla sas lengri u oda ipen phendža the tiri šukarori, so?“ phučľa pes le Sadžanlestar. „He, ipen avka sar phendžan,“ palephendža. „Dikhľal andre karčma vareso so nane sakodživesutno?“ phučel pes dureder o phuro Fizikus. O Sadžanlo gondolinel u pal o sikra idejos phenel. „He andro šing la karčmake ačhel uči kaštuňi ora, savi jekhvar džal anglal u pre aver džives palal, palis aver džives pale anglal, u palis pale palal,“ palephendža o terno čhavo. „Džanav so pes ačhila,“ phenel o phuro u vakerel dureder, „Oda kerdža koja ora. Hiňi sar idejoskri mašina. Anglo deš berša koja ora kerdža oda, hoj pre jekh than pes kerde duj idejosthana. Andre jekh o idejos džal anglal, u o manuša the savoro phurol u andro dujto o idejos pes visarel palal u o manu-

Elena Lacková: Lavuta trine jilenca

obchuden, naužarel les aňi o dad. Pharipnaha gēlas andro veš. Učharda les andre o šišttagos. Pro zegos aňi jekh čercheňori na labolas, űikhal űisavi džid'i vodi, daratas izdralas. So dureder džalas, o veš ehas žuže kandre, o raňa les sar forgovoha mamas, čhingemas pre leste o gadoro, se the avkes ehas ča žuže cheva. Sar imar dureder našči gēlas, čhida peha telo kaštuno, hoj odoj užarla, o tosara.

Tosara džalas dureder, nandralo pindre leske čuřalas o rat, e bokh lestar iřa savori zor, pāle lavuta les dukhalas o jilo. A kadaj jekhvareste pes andro veš kerđa šiřituno, phurdelas bari balvaj, o kaštune až kije phuv bandolas. O kaštune pemas, sar te o bara pes čhingerenas. Andralo veš džido aňi nadžala, dukhalas les, hoj le dades naela smirom. bo naela les čhavo primařis.

Denařelas! Na ov natromal te merel! A kadaj jekhvareste anglapeste dikhřas vu-dat... Mukřas pes paleste, odoj kaj o dudut, odoj the o manuša. Ačačpnaste! Telo baro kaštuno andre phuv ehas kolibica; angle koliba paše jag beřelas phuri romňi. O bala late nahař uchamen, e rokřa ča patavo u andralo muj lake figinenas o bare danda. Uprale jag andre piri vareso tavelas. O Mitkus la romňatar darandilas, čo ohares lake palikerđas: – Lačo dives!

E romňa sar peskere čhavores priřlas. Demadā le bumikenca a zvičhindā: Ach, mročo, kaj tut a daj iřal? Andre kajso nalačo idejos? Dikhav hoj řil tut, beř tuke kije jagori a tačuř!

O Mitkus beřřa kije jag, aře daralas, te na o phuri romňi les pekel u chal. Dičholas pes leske, hoj pařal leste prastan džungale stvory... Imar akana čačes našavře e lavuta.

Andrale dar les preiřas e phuridaj (baba), sar iřas e piri pāle jag, gēlas laha andre koliba u avřas pāle le čareha, andro čero tači zumin u andro vast andža kotor maro: „Ča, mročo, džanav hoj sal bokhalo!“

Sar o Mitkus čaliřa la phura dāke rozphendā pal peskere phrala, the pāle lavuta.

E phuri davkerlas kařta pre jag a phendā leske: „Miřtes, hoj kijama avřal, arakhava tuke andro gav buti, vařo love so tuke rodeha cineha tuke tire phralendar e lavuta.“

O Mitkus imar la phuratar nadaralas, aře e dar les chalas, kaj o phrala te na bikenen e lavuta. Ta vařoda phučřas: „O phrala pre mande ruřeň a so te bikena e lavuta?“

E phuri asandiřas: „Mročo, pāle lavuta tut madara, andre tiri lavuta hin lačo keriben, e lavuta nabikenena! Duje, trine řivesenca e phuri le Mitkuske arakhřas buti ko barvalo chulaj. O Mitkus kerelas tosarastar, dži raři. O chulaj les delas igen phari buři. Leskere anguřřa zorařile, sar bar a pro burňika leske bariřas thulř cipa. E phuri palo veřa kidelas o satarde čara a tavlas len, u andro oda pani o Mitkus Fikerlas o vasta, bo sar ela e lavuta leskeri hoj miřtes le anguřtenca te čalavel.

O Mitkus imar but sogalinel, o řivesa polokes džanas, la phurake palo Mitkus pharo, hoj kerel ko nek džungaleder goro. Aře aviřas o da řives, so e phuri phendā: „Mro čo, imar solgas naaveha, andre buti nadžaha!“

– So pes ačhiřas! Zvičhindā o Mitkus, – kerđom vareso namiřtes? E phuri phendā: Tu nadžanes, hoj tut e lavuta užarel? A diňas leske o gonoro le lovenca. Vař kale love cineha tuke koda so tuke palojiat ačhiřas! Kide tut khere! Džaha řivese, the raři, e balvaj mi řuřarel tuke o drom, o khamoro tut mi tařarel, a o čhon the o čercheňa pro drom mi sitinen! – U andro jakha lake zalabile o apsa.

Le Mitkus dukhandiřas o jilo, te na e lavuta, ačhiřahas bij pař late. Palikerđa lake vař

savoro a phendā: „Sar ela e lavuta miri avava, tuke te zabařavel tiri gili!“

E phuri asandiřas: – Miřtes, tistelin tire phralen! –

O Mitkus siđarlas, o kham pre leste asalas, e balvaj o bala leske uchanas, o čhon the o čercheňa pro drom leske sitinenas. Sar aviřas kijo kher, predarandiřas. O kher pro jepař arado a paše beřen leskere phrala ča e cipa lendar the o kokalos.

O phrala, sar les dikhře, darandile lestar, až razisařonas. O čiriklo zvičhindā: „Sořke avřal? So amendar kames? Dža adari!“

O Mitkus lendar phučřas: „Phralale, so tumende? Sořke man het traden? So pes tumenge ačhiřas?“

O Peko igen chofamen vičhinlas: „Preparudo! Andre lavuta benges thođař!“

O Mitkus na avřas pre oda, so o phrala keren vařoda phendā: „Ej, phralale našukares man priiřan khere, aňi pes mange te pačal na kamelo! Se me avřom tecinel peskeri lavuta!“

„So?“ zvičhindāř o Peko. „E lavuta phenes? Se řundāř, hoj e lavuta hiňi drabardi! Sořke amen chochaves? E lavuta kamřam te bikenel, aře sar la vareko iřas andro vast, varasavo bižuřo andre chudelas dukhades te rovel, oda roviben až o jilo pharavlas. Sakoneske až e godři zaačhelas!“

A o Mitkus peske leperđa la phurakere lava, hoj leskeri lavuta hiňi drabardi akana pes řunlas, sar andre la paramisakero suno ta phučřas lendar: „A kaj hiňi e lavuta?“

O Čiriklo predaranciřas: „A tu latar nadaras?“ le vasteha si kadā pro kher. „Kodoj hiňi, se od kanastar, odgeřal andro kher řařořvās. Le tuke, kodř benguňali lavuta! Amenge la nakampel!“

O Mitkus sar lelas tele palo lecegos e lavuta o vasta leske izdranas. O vonos ehas zařpidno mařkaro uri. A e lavuta narovlas! Prikikidňas la peske kijo jilo a kadaj řunda, hoj andre lavuta marel džido jilo.

O phrala, sar dikhře le Mitkus la lavutaha predarendutne chudne pařal leste chudne te denařel, a ča dural dikhenas.

O Mitkus pal lende vičhinelas: „Phralale, e godři našađan? Aven pāle, dav tumenge so andom. Tu men čačes darandiřan?“

Eřebno avřas pāle o Čiriklo, khoselas peske palo čekat o řilalo khamřiben a phendā: „Sořke tut le bengenge diňal ha? Amen tut imar phraleske nakamas.“

Visaliřas the o Peko, ča le dandenca zažgriřindā.

O Mitkus asabnaha phendāř: „Ej, phralale, dži akana dživnas čorikanes, buti pes tumenge nakamelas tekerel, bokhařonas, sar rikone, aře aviřom tumendar te činel e lavuta len tumenge vaře tumare love,“ a diňas lenge o gonoro le lovenca.

O phrala dikhře pre peste, so andro gonoro řař avel, či nane andre varesavo keriben. O Čiriklo o gonoro iřas a dikhřas andre. Sar dikhřas o love, radiřagoha andro Mitkus čhindā jakhaha: „Sal chochado, aře o love andāř!“

Q Mitkus le phralendar phučřas: „Akana imar mandar nadaran?“-

O Peko, kerđa le vasteha: „Se oda ča angle lavuta...“

O Mitkus phendāř: „Phralale, akana imar the tumen džan kijo feder dživipen! Kema buti a sar me avava pāle, prikema o kher, a dživna sar manuša. Sar pes le phralenca rozđalas, bařađa lenge dukhađi romaňi gili. Obchudne pes a rovnāř. Bajinenas, hoj le Mitkuske kamle rosno tekerel.“

O Mitkus, tele khak la lavutaha, radiřagoha džalas andro řvetos. O kale bala leske pemas andro jakha, so leske labonas sar čercheňora. Le dromeha gondoDnelas pre phuri daj, the gondofinelas pre oda savi gill lake bařavela.

◆ Elena Lacková. Foto: archív RNE

Až duje řivesenca. Imar hās avři bokhailardo, the o pindre les dukhanas. Odi jak so varekana labolas čirla murađarđas. E phuri daj odoj naehas. Gēlas andre koliba a vičhinlas: – Phuri daj, kaj sal? Avřom tuke te palikerel, the tiri gili tuke te bařavel! – O vast so andre řikerlas e lavuta leske pharipnastar pāle phuri daj izdralas. U akor andrale lavuta řundas! – Mro čo, marode la phura da, o da hās o vodi tira dakeri, bo e daj nakamřas hoj temeres!

O Mitkus predarandutno phučřas: – Dade a kaj man me akana thovava?

O dad phendā: – Tu džā akana andro baro foros, odoj bařaveha le bare rajenge, the le čorenge a mabister the pro Róma, bařavas sakoneske, avkes sar bařavavas me! A miro jilo, the tira dakero džaha tuha!

O Mitkus mek phučřas: – Dade a kaj akana hiňi amari daj?

O hlasos phendā: – Sar tiri daj muřas, ačhiřas pes latar čercheň, u akana sako raři dikhel pre tute, pro Čiriklo the pro Peko! – a o vakeriben preačhiřas. O Mitkus skikidňa e lavutica tele khak a džalas kaj les o jakha řiđžanas. Aviřas andro baro foros. Odoj pherdo manuša. Daraha chudňas te bařavel. E lavuta sar bi korkori bařađahas. Leskere gila labarenas lenge e jak andro jile. O manuša čhivkernas leske o love telo pindre. Vař ola love, peske cinda gada the chaben. Te sovel les naehas kaj, ta sořlas andro veř, paše jagori. Aře the avkes ehas bachtalo, bo pař leste ehas la dakero the le da-deskero jilo. Jekhver raři andralo šiřitagos the andralo thuv avřa KIJA LESTE řukar čhaj. O Mitkus ačhiřas te dikhel sar bi vodeskero.

E čhaj prevakerđa: – Mitku, adaj som! Džanav hoj sal baro lavutaris. Calo foros ča pal tu vakerel. Sal savorendar nekfeder!

O Mitkus latar phučřas: – Sar oda, hoj tu man prindařes? Džanes the tu te bařavel? A sar tut vičhnines?

– Me man vičhinav Lola – phendā e čhaj – A som tiř primařka, the miro dat! De mange e lavuta!

Das e lavuta a chudňas te bařavel. Andal o uri ajsi gili džalas, sar te diňahas o briřind a maj sar te phurđňahas e balvaj.

O Mitkus la řunelas, džanřa, hoj hino andre paramisi.

E Lola sar preačhiřas te bařavel, diňas leske e lavuta. Chudňas les vastestar a phendā:

– Av manca kija miro dad, ov ela dad mange, the tuke! A vař tiro kamřiben dava me tuke miro. Te aveha džamutro ke mro dat; ta aveha baro primařis.

O Mitkus vař lakere lava bandiřas angřa late až kije phuv a pāřil la čumidřas pro čekat.

Aňi duje čhonenca imar o Mitkus andro kale gada u andro parno gat, bařavelas le grofenge andro bare burki. O bare gendala andro momeřa labonas, sar rup the sovna-kaj.

O Mitkus pes ačhiřas baro primařis, ta le dadeskero jilo ehas pro than aře aňi pro cikno kher the pro phrala nabisterđa. Sar aviřas khere, o kher ehas prikerdo, a pařalo kher prastanas kalosegne čhavore. O phrala les igen miřtes priile. But řivesa ehas khere. Bařavřas le Romenge, the le rajenge, the le gorenge, afkes sar the leskero dad. Savore Róma andre leste bariřen thovnas.

O Mitkus namuřas, kerđa pes lestar čercheň a sitinel pro romāne lavutara dži ada řives.

Slovenský text rozprávky E. Lackovej bol zverejnený v RNE č. 6/2020.